ADAPTAREA FONETICĂ A NEOLOGISMULUI ÎN GRAIURILE POPULARE ROMÂNEȘTI

ACOMODAREA, ASIMILAREA, PROPAGAREA, DIFERENȚIEREA ȘI DISIMILAREA SUNETELOR

DE

STELIAN DUMISTRĂCEL

0. 1. Urmărind adaptarea fonetică a neologismului în graiurile populare constatăm două categorii de fapte. În primul rînd se poate vorbi de prezența unor trăsături (A) care reprezintă încadrarea pronunțării neologismelor la deprinderi articulatorii rezultate din evoluția fonetică a limbii române [1] și care se caracterizează, pe plan sincronic, prin regularitatea apariției într-un anumit context fonetic. În al doilea rînd, pot fi recunoscute o serie de modificări (B) care se datoresc unor cauze apreciate fie ca cele mai generale fenomene de evoluție fonetică, fie ca simple *accidente fonetice* și care se caracterizează, prin raportare la faptele din categoria A, prin aceea că sînt mai puțin (sau de loc) legate de factorii spațiu și timp, întrucît pot fi constatate în diferite limbi, în diferite faze ale evoluției lor.

0. 2. Faptele din categoria A pot fi constatate : a) la nivelul deprinderilor articulatorii ale limbii comune ; b) la nivelul deprinderilor articulatorii ale graiurilor populare din diferite zone ale țării. Printre fonetismele primului nivel pot fi citate diftongarea lui *e-* (> *ie-*) și *o-* (> *uo-*) la începutul cuvîntului *(ietate, uordin)*, diferitele modalități de rezolvare a dificultăților de pronunțare a hiatului (de exemplu, prin pronunțarea celor două vocale într-o singură silabă, într-un diftong : *a-u* > *au* în *automobil* sau prin reducerea lui la o singură vocală : *i-e* > *e* în *cantoner*), sonorizarea unor grupuri consonantice *(cs* > *gz* în *egzecuta)* etc. Dintre fenomenele dialectale se pot cita pronunțarea neologismelor cu fricative *(ŝ/ś, ẑ/ź)* în locul

[1] Vezi Iorgu Iordan, *Mots savants et mots populaires*, în BL IV, 1936, p. 8 și urm. ; cf. și E. Petrovici, *Unele tendințe fonetice ale limbii române actuale*, în CL VI, 1961, 2, p. 329–332.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

africatelor *ĉ*/*ĝ* în graiurile de tip moldovenesc și bănățean, cu dentalele palatalizate în graiurile din diferite zone ale Transilvaniei, cu dispariția lui *h* în poziția inițială sau medială în graiurile de tip muntenesc (în cuvinte ca *oléră*, *zar* 'zahăr') etc.

Specificitatea faptelor din această categorie este redusă. Fonetismele din grupul A. a. sînt remarcate, în general, de lingvist ; pentru cele din grupul A. b. la acesta se adaugă vorbitorii graiurilor pentru care un anumit fapt nu este specific (de exemplu, muntenii recunosc în *farmaŝist* o pronunțare moldovenească). În aceste condiții, concluzia adaptării fonetice a neologismului (la nivelul limbii comune sau al graiurilor) se impune de la sine.

0. 3. Faptele din categoria B sînt remarcate de obicei în vorbirea populară. Pentru observatorul ocazional *marmaladă*, *porțolan*, *ingiler*, *gardilop*, *epelecsie*, *doptor*, *marșină*, *procest*, *minunt*, *scarlantină* apar ca simple deformări, datorate lipsei de instrucție. Aprecierea acestor fapte ca rezultate ale adaptării fonetice a neologismului la nivelul limbii vorbite este determinată, pentru lingvist, de : 1) măsura în care ține seama de mediul lingvistic care condiționează apariția acestor forme și 2) poziția pe care se situează în considerarea unor fenomene de coarticulare cum ar fi asimilarea, disimilarea, propagarea etc. drept fenomene generale ale evoluției fonetice sau simple *accidente fonetice*.

1. În lucrarea de față, capitol dintr-un studiu consacrat adaptării fonetice în general a neologismului în graiurile populare românești, ne propunem să cercetăm efectele fenomenelor de coarticulare enumerate în titlu, constatate în aspectul fonetic al neologismelor înregistrate în graiurile populare românești pe hărțile ALR, pentru a stabili :

a) ce semnificație are, pe de o parte, repetarea în diferite etape ale limbii române, la nivelul vorbirii, a modificărilor condiționate de lanțul vorbirii de acest tip, iar, pe de altă parte, frecvența apariției formelor rezultate pe această cale ;

b) ce semnificație are repartiția teritorială a unor fapte de acest fel ;

c) măsura în care constatările privind condiționarea internă și repartiția teritorială a acestor fapte îndreptățesc sau nu corelarea lor cu efectele produse de schimbările condiționate calificate de regulă drept *legi fonetice*.

Pentru a putea cerceta aceste aspecte am lăsat deocamdată intenționat la o parte pe acelea dintre fenomenele de coarticulare care se manifestă în împrejurări excepționale și anume pe cele care reprezintă rezultatul unor deprinderi articulatorii generalizate la nivelul limbii (nazalizarea) sau al graiurilor din zone mari ale țării (afonizarea), precum și pe cele cu caracter pronunțat de accidentalitate (metateza). De asemenea, vom aminti acum numai în treacăt situațiile similare constatate pentru fenomenele cercetate (acomodarea grupurilor consonantice frecvente, diferențierea prin diftongare). Folosind termenii de *acomodare*, *asimilare*, *diferențiere*, *disimilare*, acceptăm descrierea generală a modului și împrejurărilor în care se produc aceste fenomene, explicațiile particulare privitoare la condițiile care le fa-

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

vorizează constituindu-le, de fiecare dată, contextele în care apar cazurile discutate.

Ținînd seama de mediul lingvistic în care apar, vom urmări prezența acelorași fenomene, paralel, la neologisme și la cuvinte vechi, constatate nu numai în faze anterioare ale limbii române, ci și simultan, în vorbirea informatorilor anchetați pentru ALR. Stabilirea acestui paralelism, care nu a fost urmărit sistematic pînă acum, ca și fixarea repartiției teritoriale a faptelor sînt posibile, întrucît cercetarea se bazează pe material înregistrat pe hărți lingvistice.

Întrucît în secolele al XVIII-lea—al XIX-lea se întîlnesc cazuri cînd scrierea neologismelor se apropia de pronunțarea lor (uneori era chiar identică), vom cita formele asemănătoare cu cele din graiuri întîlnite la scriitori și în texte ținînd de diferite stiluri (administrativ, științific), după studii de istorie a limbii române literare.

Menționăm, în sfîrșit, că pe baza aprecierii generale a lexicului graiurilor populare românești din prima jumătate a secolului al XX-lea, concepția despre neologism în lucrarea de față este alta decît cea curentă pentru limba literară. Astfel, pe lîngă *bicicletă*, *mașină*, *recrut*, considerăm neologisme și o serie de cuvinte de origine germană sau neogreacă, de regulă pătrunse mai de mult în limba literară, dar care pentru vorbitorii graiurilor sînt noi, reflectînd pătrunderea unor elemente de civilizație, cum ar fi *șnur*, *ștrudel*, *sveter*, *zmalț*, *plapumă*, *stafide*, *camfor* etc.

2. Acomodare. Cele mai generale cazuri, ale vorbirii comune, le reprezintă articulările omorgane de tipul *luŋg* (cu ocluziunea lui *n* la vălul palatului; așa apar articulate neologismele *aŋgro*, *baŋcă*, *coŋcubină* etc.), sau *împart* (< *în* + *parte* [2]) (cf. *împacheta*). Vom prezenta numai cazurile care aduc informații noi în legătură cu extinderea uneia sau mai multor mișcări articulatorii dincolo de domeniul lor originar, cum definește Grammont fenomenul (intitulat *asimilare*) [3]. Pentru sistematizare, aici ca și în capitolele următoare, folosim și clasificări care aduc doar distincții secundare (de tipul *regresiv*, *progresiv* etc.)

2. 1. Acomodare a vocii. 2. 1. 1. Acomodarea unei afonice la o fonică. Acomodare regresivă.

a) *c (l)* > *g (l)* în *biţigletă* (II_2 866/235) [4], *răglut* (< *recrut*; II_2 942/2, 27), după disimilarea celui de al doilea *r*; cf. și *răgut(ă)* în TR [5].

[2] Cuvintele vechi date ca exemplu sînt luate din Pușcariu, *Rostirea*, p. 94, după ale cărui clasificări ne conducem. Vezi la sfîrșit lista abrevierilor folosite, în afara celor uzuale în publicațiile de lingvistică.

[3] *Traité* ..., p. 185.

[4] Vezi, la sfîrșit, lista abreviațiilor pentru volumele ALR. În acest sistem de notare, prima cifră reprezintă harta, iar următoarele punctele în care apare forma citată. Cuvintele citate după *Atlas* sînt transcrise, din motive tipografice, literarizat; în cazuri excepționale vom da transcrierea fonetică.

[5] În cursul articolului folosim următoarele abrevieri pentru a indica provincii sau zone ale țării: Bn = Banat, Buc = Bucovina, Db = Dobrogea, Cr = Crișana, Md =

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Același fenomen în *vinglu* (II_2 565/2, 29) *vinglă* (~/27,76), unde pentru sonorizarea lui *c* (> *g*) se poate lua în discuție și vecinătatea lui *n* (vezi mai jos).

b) *c (v)* > *g (v)* în *(a) segvestra* (II_2 1012/105), unde *v* din germ. *sequestrieren* a sonorizat pe *c* (Vezi, în pronunția literară *fregvență*, *segvență* etc.).

c) *s (m)* > *z (m)* în *zmalț*, (*zmanț*, *zmelci)* în Mt, Ol și sudul Tr (v. harta 1), *azm* 'astmă' (I 114/125).

Prezența lui *zm-* (în loc de *sm-*) în *zmalț*, pe o arie întinsă, impune discutarea semnificației răspîndirii teritoriale a fenomenului. Diferitele variante înregistrate pe h. 1 pentru *smalț* se explică, în primul rînd, prin formele din diferite limbi străine din care a intrat cuvîntul în română. *Șmalț*, din puncte din TR, îl reprezintă direct pe germ. *Schmalz*; același etimon trebuie citat alături de magh. *zomanc* pentru a explica variantele *jumalț jămalț*, *zămalț* din TR și Md. La cuvintele din germană și maghiară se adaugă ngr. *smalton* pentru a explica pe *smalț*, *smanț*, din puncte din Mt, Db și sudul Tr.

Variantele cu *z-*, *zmalț*, *zmanț* (eventual *zmelci*, înregistrat izolat) se explică prin coarticularea lui *s* (etimologic) cu ***m*** sonor, care urmează, întrucît Mt, Ol și sudul Tr, care merge din punct de vedere dialectal cu Mt, fac parte din zona care cunoaște sonorizări de tipul *zmîntînă*, *bazm*.

Cu toate că acest fonetism a fost înregistrat și în zone din provinciile limitrofe Mt și Ol (vezi mai jos), el caracterizează subdialectul sudic, de, unde s-a putut răspîndi, căci numai aici *zm* este întîlnit paralel cu *zl* (*zlab*) *zn (znop)* etc. [6]. În aceeași arie se înscrie *azm*.

Varianta *zmalț* apare în secolul al XIX-lea la Dinicu Golescu [7].

În cuvinte vechi și dialectale: *zmîntînă* (II_2 305, în Mt, Ol, Bn, sudul Cr, sudul Tr; în Md și Buc, în puncte izolate din vecinătatea Tr), *zmulg* (II_2 1359, cu aproximație aceeași răspîndire; se adaugă Mr și puncte din Md; cf. și II_2 362); *zmag* 'smag, gust rău al vinului' (II_2 239/27, 192, 791, 872, 876, 928; *zmagă* ~/705; *zmau* ~/836); *zmirnă* (II_2 722/728); *zmead* 'negricios' (II 5/723); *bazm* (II_2 783/784, 848, 876); *bazmá* (MN II 4200/705).

În *jmalț*, *j*+*m* se explică prin sincoparea lui *u* din *jumalț*, caracteristic nordului țării. Probele: în punctele vecine cu cele care s-a notat *jmalț*, *u* apare afonizat în *jumalț* (II_2 1035/228, 235); în aria unde apare *jmalț* nu s-au înregistrat sonorizări de tipul *jmecher*, *dujman*, caracteristice sudului: *dujman* (II_2 469/105, II_2 1250/762, 784, 791, 833, 872), *dujmănie* (II_2 969/791); (a) *dujmăni* (II_2 1251/27, 53, 182, 762, 784, 791, 833, 836, 872);

Moldova, Mr = Maramureș, Mt = Muntenia, Ol = Oltenia, Tr = Transilvania propriu-zisă; TR = toate provinciile de peste munți, prin raportare la Țara Veche.

[6] Alături de *șl* > *jl (jlep)*, *șm* > *jm (jmecher, dujman)*, *șn* > *jn (jnur)*, *cl* > *gl (glasă)*, *cm* > *gm (togmai)*, *cn* > *gn (ciogni)*; vezi mai jos *nc* > *ng (bangă)*, *tl* > *dl (podlog)*, *tn* > *dn (bodniță)*; *fn* > *vn (buvniță)*.

[7] Aurel Nicolescu, *Observații asupra neologismelor din „Însemnare a călătoriei mele" a lui Dinicu Golescu*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, II, București, 1958, p. 53.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

dujmănos (II_2 1250/27, 182, 784, 791, 836), *dujmănitor* (~/53); *crîjmar* (II 164/102, 141, 325; II_2 1016/605).

c_1) Fenomenul înregistrat mai sus, sub c), se petrece, de fapt, și în *cojmentíc* 'cosmetic' (II_2 1199/784) <* *cozmentic*. Trecerea lui *s(m)* > *z(m)* este probată de varianta *zmalț*, înregistrată în același punct (v. harta 1), iar pronunțarea lui *z* ca *j*, de varianta *jugrăvită* (< *zugrăvită*), atestată într-o arie din nord-estul Mt și sudul Ol, în care se înscrie și acest punct (MN II 3912/728, 762, 784, 791, 848, 872, 886, 928).

d) *ș (l)* > *j (l)* în *jlep* (II_2 857/928). Pentru caracterul dialectal al acestei sonorizări vezi mai sus discuția de la c).

e) *ș (n)* > *j (n)* în *znor* (II_2 1191/537). În acest punct (Mircești, Iași) informatoarea care a dat acest răspuns a pronunțat frecvent *s* pentru *ș*: *meserias* (II_2 499), *lăcătus* (II_2 501), *chiscă* 'pișcă' (II_2 746), *cămes* 'cămăși' (II_2 1152), *priminesti* (~), *sters* (II_2 491, T, p. 208), aceasta însemnînd „a vorbi ungurește" după însemnările din jurnalul lui Petrovici din timpul anchetei (de fapt reprezintă pronunțarea specifică ceangăilor din zona respectivă). Paralel, *j* se pronunță *z*.

Acomodare progresivă:

a) *(n) c* > *(n) g* în *bangă*[8] *(bang)*, frecventă în Mt și Ol, *șangăr*, atestată în Ol și Mt învecinată, dar și într-un punct din estul provinciei (în rest s-a înregistrat pentru aceeași noțiune, *sfrențíe)*; vezi harta 2, pe care apar notate punctele cu *șancăr* (și variante) în tot restul țării. Nu am mai trecut pe hartă punctele cu *c* în *bancă*, formă care apare, de asemenea, în tot restul țării. Izolat același caz apare și în *vingăr* într-un punct din Mr. Pentru sonorizarea lui *c* în *vinglă (vinglu)*, cauza trebuie socotită vecinătatea lui *l* (ca în *răglut*), pentru că în toate punctele în care s-au notat cele două variante pe h. 1007 apare *c* în *bancă* (2, 27, 76), *banche* (29).

Același fapt îl constatăm într-un cuvînt vechi, *stîngă* (de piatră; II_2 814/762, punct în care s-a notat și *bangă*); cf. *s-a-ngăierat* (II_2 979/705).

Pe baza acestei repartizări teritoriale, faptul trebuie socotit dialectal sudic și trebuie pus în legătură cu sonorizarea, mai ales în această arie, a lui *c* (+ *n*) în *ognă* (II_2 999/Ol, Mt, passim; *ognaș* II_2 1000/605, 896), *ciogni* (II_2 1270/Ol, Mt, passim; aceeași variantă apare și în puncte din Tr, Cr și Mr; cf. și II_2 370).

b) *(n) ĉ* > *(n)* $\hat{g}$ în *canger*, în puncte din Db, Mt și Ol (v. harta 2; în majoritatea punctelor în care s-a înregistrat cuvîntul în Mt apare însă *cancer*). Faptul trebuie pus în legătură cu sonorizarea lui *c* în grupul *nc* (> *ng*); vezi mai sus.

c) *(m) p* > *(m) b* în *ștambilă* (II_2 987/219); *ștambelă* (~/349; în același punct și *ștampelă*).

Aceeași explicație o citează Th. Hristea[9] pentru varianta *(a) cumbăni*.

[8] Cf. și Alexandrina Istrătescu, *Texte populare din județul Prahova*, în GS III, 1927—1928, p. 154: *bangă*, *bănguță*.

[9] *Probleme de etimologie*, București, 1968, p. 330.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

d) *(n)ș > (n)j* în *manjetă* și pl. *tranjaie* 'tranșee' (II_2 1197/250).

2. 1. 2. Acomodarea unei fonice la o afonică. Acomodare regresivă

a) *b(s) > p(s)* în *opservație* (II_2 1414/762).

b) *b(p) > p(p)* în *supprefect* (și variante), accentuat după cum urmează : ⌒ — — (II_2 893/279, 605, 723, 728) ; ⌒ — ⌒ (~/29) ; ⌒ — ⌣ (~/235, 833) ; ⌣ — ⌒ (~/365). Poziția accentului principal în cele mai frecvente cazuri a putut influența, de asemenea, trecerea lui *b* la *p*. În fonetică sintactică, v. *sup ~ pat* II_2 1824, notat frecvent în puncte din Md, Mt.

c) *v(n) > f(n)* în *grafnică* 'gravă' (I 128/558). Pentru desonorizarea lui *v* se poate admite explicația dată de Andrei Avram [10] că nazalele sînt neutre din punct de vedere al sonorității, limitînd însă zona pentru care se poate vorbi de acest lucru la Moldova, în special nordul acestei provincii unde a fost înregistrată varianta discutată. Pentru situația din restul țării vezi 2. 1. 1.

Acomodare progresivă

a) *(s)v > (s)f* în *sfete(ă)r* (II_2 1183/228, 316, 574), față de *svetăr svedăr*), cum apare în restul TR, cu pronunțarea cuvîntului din limba germană păstrată. Vezi rom. *sfredel* < bg. *svredel*, *sfînt* < v. sl. *sventŭ*, apoi *sfat*, *sfîrși* etc.

b) *(c)v > (c)f* în *țacfestru* 'sechestru', *(a) țacfistra* 'sechestra' (II_2 1012/386) unde *v* din germ. *Sequestration*, *sequestrieren*, precedat de *c*, s-a desonorizat. Faptul se produce în Buc, zonă desonorizantă.

c) În *atfocat* (II_2 989/219) se produce desonorizarea grupului *dv*. Nu se poate stabili precis care dintre cele două fonice, devenită prima afonică, a putut s-o influențeze pe cealaltă ; mai probabil însă s-a trecut prin faza **atvocat*, care s-ar putea explica prin asimilare (*d — t > t — t*). Variantele *afocat* (~/886), *afucat* (~/872) nu pot fi citate pentru a-l explica pe *f* din *atfocat*, întrucît acestea sînt atestate în zona în care *v > f* este un fenomen dialectal (sudic) ; cf. *fodată* 'vreodată' (II_2 1805/872, 876, 886, 899), *tăfălug* (II_2 26/130, 791, 836, 848, 872, 876, 928).

2. 2. Acomodare a locului de articulare

2. 2. 1. Acomodarea regresivă a unei dentale la o labială

a) *n(b) > m(b)* în *țim* 'zinc' (II_2 576/235, 349). Se pornește de la *țin* (<germ. *Zink*) notat frecvent în TR ; trecerea lui *n* la *m* se produce în compusul *țimbadog* (~/346), după magh. *cinkbadog* 'tablă de zinc'.

Cf. *crîmb* 'crîng la moară' (II_2 162/235), pentru care s-ar putea presupune o fază **crînb*. Un fapt paralel pentru *n* urmat de *p* în fonetică sintactică *oamem*[*n*] [11] *pitici* (II 79/958).

b) *n (v) > m (v)* în *manemvră* (II_2 957/192, 723) ; pentru forma cu *n*, *manenvră*, rezultat al unei propagări, vezi 4. 1. 1 ; chiar fără a porni de la

[10] *Cercetări aspra sonorității în limba română*, București, 1961, p. 94.

[11] Din motive tipografice dăm în paranteze [ ] literele suprapuse pentru a marca nuanțe intermediare ale sunetelor, din sistemul de transcriere al ALR.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

această fază, putem vorbi de acomodarea locului de articulare a elementului nazal propagat. Cf. și *tramversare* (5. 2. 1).

c) *d (v)* > *m (v)* în *amventiști* (pl., II 192/192), pentru care se poate presupune, mai întîi, o asimilare : *d —n* > *n — n* (* *anventiști*).

2. 3. Pe baza aspectului fonetic al neologismelor în graiurile populare se poate vorbi, pe de o parte, de o serie de acomodări care pot fi interpretate ca fapte individuale sau puțin răspîndite, iar, pe de altă parte, de acomodări mai mult sau mai puțin generalizate. Caracter popular au pronunțiile *suppre-fect, opservație* (chiar dacă, pentru acesta din urmă apare, ocazional, o singură atestare). Altele apar ca o tendință a graiurilor din anumite zone ale țării. Așa este sonorizarea lui *s* în grupul *sm (zmalț* și variante*)*, a lui *c*, respectiv *ĉ*, precedați de *n (bangă, șangăr, canger)*, specifice sudului țării.

3. Asimilare. În adaptarea fonetică a neologismului în graiurile populare asimilările vocalice și consonantice sînt frecvente. Sînt prezente, în general, aceleași situații care s-au petrecut în istoria limbii române mai ales în procesul de adaptare a împrumuturilor din diferite limbi, urmărite de Pușcariu, *Rostirea*, p. 99—106. De aceea, în acest capitol, pentru comparație ne vom referi mai puțin la cuvintele din limba comună în care se găsesc cazurile discutate pentru neologisme, îndreptîndu-ne atenția asupra asimilărilor din limba vorbită, înregistrate pe hărțile *Atlasului*. Considerarea raportului de forță (sunetul care asimilează este accentuat sau în silabă accentuată) nu dă rezultate concludente căci, pentru vocale, de exemplu, cazurile în care asimilarea se produce sub influența vocalei accentuate, sau a celei neaccentuate sînt în aceeași proporție cu cele în care ambele vocale sînt neaccentuate (cf. și Pușcariu, *op. cit.*, p. 101, 106). Pentru sistematizare vom urmări asimilările vocalice și consonantice după poziția sunetelor (asimilări regresive și progresive).

Pentru stabilirea corespondențelor de sunete pornim atît de la forme literare ale neologismului (care au valoarea modelului probabil, auzit de informator), cît și de la variante dialectale atestate pe hărțile *Atlasului*.

3. 1. Asimilare vocalică. 3. 1. 1. Asimilarea vocalelor din seria centrală

a) Asimilarea lui *a*

Regresivă :

— *a(—i)* > *i(—i)* în *dimigeană*, formă populară, curentă în Țara Veche (MN II 3924/105, 157, 192, 551, 605, 705, 723, 791, 848, 899 ; *dimigean* ~/769 ; *dimingeană* ~/514, 520 ; *dimijană* ~/833, *dimijeană* ~/876 ; *dimijon* ~/334). Formele cu *e — i* (*demigeană* ~/537, 812 ; *demingeană* ~/414, *demijon* ~/325 ; *demizon, demizión* ~/53) pot fi interpretate ca o asimilare parțială (înlocuirea lui *a* (eventual *ă*) cu o vocală palatală, *e*, sub influența lui *i* : *(a) ă — i* > *e — i,)*, deși o disimilare nu este exclusă *(i — i* < *e — i)*. De la tipul cu *e — i* s-a putut ajunge, prin asimilare (> *e — e*) la *demegeană* (~/2, 928 ; *demejană* ~/886).

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Progresivă :

— *(e —) a > (e —) e* în *repera* (II_2 1746/414, 848). În *ripera* (~ /762) *e* originar s-a închis după producerea asimilării.

b) Asimilarea lui *ă*

Regresivă :

— *ă (—i) > e (—i)* în *chepelă* (MN II 2723/29), *chelindar* (II_2 778/279 ; *cherindar* ~/250, 284). Harta 778 dovedește că variantele cu *ă*, *căle(i)ndar* și *cărindar* erau aproape singurele folosite în vorbirea populară în vremea anchetelor pentru ALR. În *chelindar*, *cherindar*, Rodica Orza [12] explică trecerea lui *ă* la *e* prin influența elementului palatal din silaba următoare. *Chepelă* și *chelindar (cherindar)* s-ar încadra între cuvintele în care *că-gă-*, proton a devenit *che*, *ghe* în vestul țării, transformare exemplificată de Pușcariu cu *ghelbenare* (DR, IX, p. 410), *chemeșă* (*Rostirea*, p. 325).

— *ă (—u) > u (—u)* în *pribului* (verb ; I 241/436). *Pribului*, *prubului* (cf. Scriban, D) < *probălui*.

Progresivă :

— *(u -) ă > (u -) u* în *cúfur* (MN II 3893/605).

3. 1. 2. Asimilarea vocalelor anterioare

a) Asimilarea lui *e*

Regresivă :

— *e (—o) > o (—o)* în *brotón* (II 7/872), *oroplan* 'aeroplan' (II_2 1506/284, 836) ; *oroplean* ~/279, cu *a —e > e* ; cf. însă și *ioroplan* ~/141, 192 ; *țeoroplan* ~ /64, 172 ; *țeoroplean* ~/157, unde *o* pare să fie rezultatul unei propagări.

Progresivă :

— *(a—) e > (a—) a* în *galarie* (II 234/723, 728). În *marmaladă* (II_2 1082/574 ; *marmalată* ~/876 ; *marmalac* ~/769) se poate invoca și asimilarea regresivă a lui *a* accentuat.

— *(o—) e > (o—) o* în *porțolan* (MN II 2732/836 ; II_2 1046/27, 310, 574 ; *porțolam* ~/278). Cf. și Scriban, D, care pune această formă în legătură cu sb. *porculan*.

— *(u —) e > (u —) u* în *strudul* (II_2 1073/531 ; *struduri* ~/520, *știuduri* ~/157).

Un fapt paralel : (cuibul) *iepurului* (II_2 681/279, 334, 812, 836).

b) Asimilarea lui *i*

[12] *Numele vechi ale lunilor anului în limba română pe baza Atlasului lingvistic român*, în CL IX, 1964, 2, p. 284.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Regresivă :

— *i (—o) > o (—o)* în *șofoner* (MN II 3891/284), *notropolie* „mitropolie" (MN II 2723/769) ; cf. la Pușcariu, *Rostirea*, p. 102, într-o asimilare progresivă, *cotrobuție* 'contribuție' ; în aceeași situație, *volontir* (< *volintir*), cf. DM, sv.

Progresivă :

— *(ă—) i > (ă—) ă* în *călăndar* (II_2 778/334), *dămăgeană* (MN II 3924/858), *sătănție* (II_2 995/36), cu primul *ă < e*.

3. 1. 3. Asimilarea vocalelor din seria posterioară

a) Asimilarea regresivă a lui *o*

— *o (— a) > a (— a)* în *ramatizm* 'reumatism' (ajuns la *rămătiz* : MN II 4178/405), atestat incidental (~/646), dar auzit frecvent în Md ; cf. și *gramatism* 'id' (~/29) ; se pornește de la forme ca *romatizm*, *romatizmă* (~/812, 414) în care *o* provine din hiatul *e — u*. Același fenomen în *prapagande* 'propagandă' (II_2 1397/886). În *panaramă*, formă populară (II_2 1505/551, 605, 682, 899, 987 ; cf. *pănăramă* ~/531), poate fi vorba atît de asimilare regresivă, cît și progresivă, *o* aflîndu-se între un *a* neaccentuat și un *a* accentuat.

b) Asimilarea lui *u*

Regresivă :

— *u (—ă) > ă (—ă)* în *plapănă* (MN II 3897/605 ; cf. însă *plapînă* ~/769 ; varianta cu *o*, *plapomă*, este curentă în Mt și Ol). CADE înregistrează circulația acestei variante și a derivatelor *plăpămar*, *plăpămărie*, *plăpămioară* [13].

— *[a -] u (—o) > o (— o)* în *otomobil* (II_2 862/141, 414, 574, 605 ; *ontomobil* ~/349 ; *oltonobil* ~/346 ; *otomovile* (pl.) ~/886 ; *omotobil* (cu metateză) ~/235 ; cf. și *motomobil* ~/836). Pentru reducerea hiatului *a — u* la o vocală cf. și *atomobil* (~/53). Pușcariu, *Limba română*, vol. I, p. 402, citează un caz similar, *otorizație*, dintr-un document muntenesc de la 1836.

Progresivă :

— *(i —) u > (i—) i* în *minitar* 'minutar' (MN II 3906/886).
— *(o—) u > (o—) o* în *comonă* (II_2 5/95), *comonal* (II_2 901/605),

3.2. Asimilarea consonantică este de obicei îndepărtată.

3.2. 1. Asimilarea sonantelor

a) Asimilarea lui *r* se constată sub influența unui *l* sau a unui *n*.

[13] Vezi și *plăpămăreasă* în titlul unei comedii a lui Costache Caragiali, *Îngînfata plăpămăreasă*, din 1846.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Regresivă :

— *r (— l) > l (— l)* în *altilerie* (II_2 955/784 ; *altiliere* ~/705), *altilerist* (~/769), *ţalcular* 'circular' (II_2 622/386). În *turbelculos* (I 122/960) trebuie să presupunem mai întîi propagarea lui *r* (ca în *turberculoază* ~/798) şi apoi asimilarea lui *r* originar.

În secolul al XIX-lea *aglicultură* apărea la Anton Pann [14].

În cuvinte vechi, cu circulaţie regională : *vîltelniţă* (II_2 451/228).

Pentru cazurile de asimilare a lui *l* de către *r* şi a lui *r* de către *l*, trebuie să se ţină seama şi de frecventa înlocuire (reciprocă) a celor două sunete şi în alte situaţii ; cf. Puşcariu, *Rostirea*, p. 398. V. şi harta 3 pentru *l > r* în *nicher*, *pensură*.

Progresivă :

— *(n—) r > (n —)n* în fem. *grecorientăniţă* (MN II 2775/349, de la masc. *grecorientar*).

b) Asimilarea regresivă a lui *l* sub influenţa lui *r* :

— *l(— r) > r (— r)* în *cărindar (cherindar, carindar)* 'calendar', în Cr, Tr, Ol, Mt vestică şi, izolat în sudul Md (vezi harta 3). Forma cu *r* a neologismului poate fi influenţată şi de existenţa, într-o serie de puncte din Tr (25, 102, 228), Cr (310) şi Ol (886) a cuvîntului *cărindar* 'numele vechi al lunii ianuarie' < lat. *calendarius*, *-a*, *-um* [15]. În toate punctele citate apare şi *cărindar* 'calendar'.

Cuvinte vechi prezentînd acelaşi caz : *corastră* (în aria *colastră* ; I 208/595, 695, 700, 708, 710, 727, 730, 735, 740, 744, 764, 782, 878, 926, 980) ; cu asimilare progresivă : *sfreder* (II_2 559/172, 228, 705, 872, 987 ; cf. şi formele cu metateză, care au putut influenţa în apariţia unei terminaţii *- er* : *sfleder*, *scleder*, *sleder*, II_2 559/passim), *vîrterniţă* (II_2 451, 453/182 ; *vurterniţă* ~/537) ; cf. şi *rură* 'rolă, cuptorul maşinii de gătit' (MN II 3883/399).

Un caz în care varianta cu acest tip de asimilare a devenit literară este *rariţă* (< bg. *ralica*) ; pentru circulaţia în graiurile dacoromâne a acestei variante, cf. II_2 99.

3. 2. 2. Asimilarea unor oclusive

a) Asimilarea totală a lui *b* :

— *b(p) > ∅* în compusul *suprefect* (şi variante), pronunţare populară, cu următoarele scheme de accentuare : ∠ — — (II_2 893/27, 64, 76, 105, 141, 219, 334, 386, 531, 987) ; ∠ — ⌒ (~/102, 130, 182, 228, 250, 284, 705, 928) ; — — ∠ (~/346, 537, 769). Asimilarea totală a lui *b* s-a

[14] B. Cazacu şi I. Fischer, *Neologismele în scrierile lui Anton Pann*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, Bucureşti, 1956, p. 29.

[15] Rodica Orza, *op. cit.*, p. 284.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

putut produce, în unele cazuri, după acomodarea prezentă în *supprefect* (v. 2.1. 2).

În limba vorbită se petrece același fenomen în *supat* (= *sub pat*; cf. II_2 1824, notat frecvent în TR și Ol).

b) Asimilarea lui *d*

Regresivă :

— *d* (—*t*) > *t* (—*t*) în *tantelă* (II_2 1208/682, 705) ; cf. și răspunsul din pct. 991, cu anchetă la bulgari : *tantiela*. Trebuie luată în considerație de asemenea, afonizarea lui *d* - și în alte cuvinte. Vezi, de exemplu, *tupa* ('după') în fraza : "... să răcnească flăcăii túpa dînsa cum răcnesc băieții túpa popa..." (T/ 414, p. 177 ; pentru faze intermediare, cu *t* [*d*], vezi II 55, MN II 2196/478).

Progresivă :

- (*r* —) *d* > (*r* —) *r* în *strafire* (II_2 1138/365 ; *strașiri* ~/365, 386, 514). Forma de la care se pornește este *strafide* (atestată frecvent în Md și în zone învecinate (~/192, 537, 551, 682 ; cf. *strașidi* ~/414, 531) ; *strahidi* ~/605).

3. 2. 3. S-a mai înregistrat asimilarea lui *s* față de o șuierătoare și a șuierătoarei față de *s* în pronunțarea neologismului *șosea* :

a) (*ș*—) *s* > (*ș*—) *ș* în *șușá* 'șoseaua' (cu pl. *șușele* II_2 905/605, 848 *șușia*, cu pl. *șușăle* ~/836). Cf. Gamillscheg, *Șerbănești-Titulești*, p. 125. Forma este socotită populară de Pușcariu, *Rostirea*, p. 105.

Rom. lit. *șoșon* este rezultatul unei asimilări de acest tip (cf. fr. *chausson*).

Printr-o asimilare regresivă a rezultat *coșaș* ($II_2^{\prime}$ 749/551).

b) *ș*(—*s*) > *s* (— *s*) în *sosea* (II_2 905/928).

3. 3. Pentru a stabili în ce măsură se poate vorbi de caracterul accidental al acestor adaptări fonetice trebuie să ținem seama de următoarele fapte.

3. 3. 1. Există cazurile de tipul *pribului*, *șofoner*, *notropolie* etc., atestate în puncte izolate și pentru care nu s-au putut stabili paralelisme cu dezvoltări similare în cuvinte vechi din limbă, apărute în vorbirea informatorilor ALR. În acest grup intră toate cuvintele care nu pot fi citate în alineatul următor.

3. 3. 2. Pe baza atestărilor de pe hărțile ALR, înregistrării unora dintre variantele respective în dicționare, rezultatelor anchetelor dialectale pentru *Atlasul lingvistic al Moldovei și Bucovinei*, care completează informațiile mai vechi cu privire la pronunțarea acestor neologisme, pentru zilele noastre și, în sfîrșit, a comparării aspectului fonetic al neologismelor cu cuvinte vechi în limbă care suferă aceleași modificări în cursul vorbirii, o mare parte dintre asimilările discutate în acest capitol trebuie socotite :

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

— pronunții populare : *dimigeană* (și variantele), *panaramă*, *marmaladă* (și var.), *otomobil* (și var.), *porțolan*, *repera*, *suprefect*, *cărindar*, *șușa*.

— pronunții specifice unor anumite zone, cu caracter dialectal (*chepelă*, *chelindar*, *cherindar*), sau fără să aibă acest caracter : *ramatizm*, *strafire* (și variante), în Md ; *galarie*, *altilerie (altilerist)*, în Mt, *oroplean* (și variante), în Tr, unde împămîntenirea neologismului *aeroplan*, venit după Unire din Țara Veche, poate să fi fost contemporană cu anchetele pentru *Atlas*.

În condiții favorabile asimilări de acest tip s-au impus ca forme literare. Este cazul neologismului *șoșon* și a mt. *rariță*.

3. 3. 3. Aspectul unora dintre aceste neologisme reprezintă faze succesive de adaptare fonetică în graiuri : *dămăgeană*<*dămigeană*, *demegeană* < *demigeană*, *ramatizm* < *romatizm*, *strafire* < *strafide*, *suprefect* <*supprefect*, *cărindar* < *călindar* etc. Acest fapt face proba unui efort de încadrare la nivelul unor deprinderi articulatorii care prezintă diferite grade de regularitate.

4. Propagare. Discutăm fenomenul după *acomodare* și *asimilare*, întrucît el a fost definit ca „transportarea unui sunet la distanță" (Grammmont, *Traité*, p. 251, sub numele de *dilațiune*), datorită anticipării sau inerției mișcărilor articulatorii, ceea ce face din propagare un caz special al asimilării. Vezi și Pușcariu, *Rostirea*, p. 138, care analizează pe *genunche* (<*genuche*) ca rezultat al extinderii timbrului lui *n* asupra vocalei și oclusivei următoare, „a cărei imploziune devine nazală" ; în acest fel *n* (sau *r*, *l*, vezi mai jos) trebuie pus în legătură și cu consoanele pe lîngă care apare.

4. 1. 1. Cazurile de propagare întîlnite la neologisme sînt mai puțin numeroase și variate în comparație cu cele discutate în cap. 2 și 3. Sunetele propagate sînt sonantele *n*, *r* și *l*, aceleași care ilustrează fenomenul și pentru cuvintele vechi.

a) Propagarea lui *n*

Prin anticipare : *scarlantină*, frecvent în Ol, atestat și în Mt și Db (I 116/725, 740, 790, 805, 815, 825, 846, 856, 860, 865, 870, 898, 940, 986 ; *scărlăntină* ~/850 ; cf. I 119/886), *pantină* (II_2 1311/219). *Demîzână* (MN II 3924/414 ; *dimîzână* ~/514, 520) poate fi explicat și prin influența lui *m*. Mai sigur, aceasta este explicația pentru *antomobil* (II_2 862/64 ; *ontomobil* ~/349), unde un *n* originar lipsește (pentru *n* ivit din cauza lui *m*, vezi Pușcariu, *Rostirea*, p. 139).

Prin inerție : *minuntar*, frecvent în Md (MN II 3906/414, 520, 531 ; *menuntar* ~/514), *manĕvre* (pl. II_2 957/705, 784), *nĕvri* 'nervi', cu intervertirea grupului *rv* (II 108/928) ; în *cojmentíc* 'cosmetic' (II_2 1199/784) și, ca o explicație suplimentară, în *dimingeană*, cauza apariției lui *n* este *m*.

Mecanismul propagării, așa cum a fost descris de Pușcariu (vezi 4), poate fi urmărit după transcrierea fonetică a cuvintelor *demingeană*, *ma-*

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

nenvre și *nenvri* (cu *i*, respectiv *e* nazalizate). Cît despre modificările suferite de consoana pe lîngă care apare sunetul propagat, este de remarcat că *n* apare cel mai des pe lîngă un sunet omorgan, dentala *t*. Astfel *n* originar poate fi considerat cauza pentru care se produce diferențierea fazelor din articularea lui *t* (numită de Pușcariu *despicare*), concretizată prin apariția grupului consonantic *nt*; vezi 6.

Pușcariu, *Rostirea*, p. 139, subliniază vechimea tendinței de propagare de la latină la română (*canutus* > **cănunt*, *minutus* > *mănunt*, devenite prin disimilare *cărunt*, *mărunt*), pe teren românesc (*genuche* > *genunche*, *mănuchi* > *mănunchi*), în împrumuturi (tc. *amade* > *amandea*), pînă la neologismul *minunt*, care apare în secolul al XIX-lea la un scriitor ca M. Kogălniceanu [16].

Alte cuvinte în care s-a înregistrat același fenomen, reprezentînd cazurile *a* și *b*: *șontron* (cf. DA, mss. litera *Ș*), *trîntenie* 'stretenie, sărbătoarea religioasă numită și Întîmpinarea domnului' (II 201/130; cf. *tretenie* ~ /102, 141, 157); *leangăn* (I 238/215, 217, 298, 302, 360, 363, 392, 393); cf. și (eu) *leangăn* (I 239/215, 217, 268, 295, 298, 302, 360, 363, 392); *nĩ(n)ĵel* (I 51/215, 218, 388, 420, 424, 538, 542, 558; v. și 428, 436, 451, 458, 461, 464, 467, 470, 476, 486, 498, 502, 658, 665, 667 din R.S.S.M); *cimintir* (I 301/740, 810, 815, 880; cf. 298, 301/691; *ciumintir* 301/940; *gimintir* ~/800).

b) Propagarea lui *r*

Prin anticipare: *turberculoază* (I 122/798), *catragrafie* (MN II 2714/836). O împrejurare specială care explică propagarea lui *r* în acest ultim cuvînt este așa-numitul *sentiment de redublare* (Grammont, *Traité*, p. 253), care are drept rezultat apariția unui grup paralel oclusivă+r: *tr* față de *gr*; cf. mai jos aceeași situație în *cruscră*.

Prin inerție: *armornică* (II_2 1283/928).

Pe lîngă numeroasele exemple de propagare a lui *r* date de Pușcariu, *Rostirea*, p. 139, mai adăugăm următoarele, după hărțile ALR, prezentate pe grupurile consonantice formate (întrucît, ca și la *n*, în unele cazuri poate fi vorba și de „despicarea" consoanelor pe lîngă care apare *r*):

— *tr*: *încruntrat* (de sînge) (II_2 1369/349); (pădure de) *strîjări* 'stejari' (II_2 595/36);

— *br*: *brăscăcărat* (MN II 2331/836); *porumbrele* (II_2 632/219, 272, 279, 316, 325, 346, 349, 353, 414, 514, 520, 682);

— *pr*: *projar* (I 115/839, 850, 856);

— *cr*: *cruscră* (pl. *cruscre* I 266/578; cf. 735; pl. masc. *cruscri* I 265/578);

— *fr*: *fragure* (II_2 270/95);

— *rș*: *corșer* (II_2 392/228);

[16] Dan Simonescu, *Contribuția lui M. Kogălniceanu la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, București, 1956, p. 72.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

— *rs* : *catrafurse* (II_2 1430/130) ; *răporsat* (MN II 2702/95) ;
— *rd* : *hordoroagă* (MN II 3915/886) ; *hordorogită* (II_2 149/872) ;
— *rl* : *hurlubărie* (353/551 ; în Md, passim, *hulubărie*).

c) Propagarea lui *l* este prezentă în *altelier* (II_2 537/235), posibilă în *oltonobil* (II_2 862/346) și *tulberculoză* (I 122/839 ; cf. și forma cu metateză *turbelculos* ~/960).

De la *balț* avem forma *blalț* 'bărbie' (I 34/278).

d) Propagarea lui *p*, prin anticipare, în *răpțăpt* 'rețctă' (II 111/29), pornindu-se de la forma *rețept* (> germ. *Rezept*), curentă în TR (cf. harta citată).

4.2. Ca și la asimilare, se poate constata că pentru o serie de neologisme variantele cu sunetele *n*, *r*, *l* propagate apar izolat și se pot datora, în primul rînd, receptării și redării aproximative a cuvintelor respective, puțin frecvente în vorbirea celor anchetați. Paralel, constatăm însă circulația unor variante ca *dimingeană*, *minuntar* (în Md), *scarlantină* (în Ol și Mt), *manenvră* (și *manemvră*) (în Mt). Acestea trebuie corelate cu variantele în care se constată propagarea lui *n* în cuvinte vechi : *dimingeană*, pentru Md, reprezintă continuarea tendinței articulatorii manifestată în *ningel* (cf. și *minuntar*) și același lucru se poate spune despre *scarlantină* — *cimintir* pentru Ol și Mt (vezi harta 4, pentru coincidența ariilor și apariția paralelă a ultimelor două forme în aceleași puncte).

5. Diferențiere. Încadrăm aici atît situațiile în care diferențierea apare ca un fenomen opus *acomodării* a două sunete care au trăsături comune, în contact, prin accentuarea unor caractere deosebitoare (vezi Grammont, *Traité*, p. 229, Pușcariu, *Rostirea*, p. 114), cît și diferențierea fazelor din articularea unuia și aceluiași sunet.

5. 1. Pe baza cazurilor care intră în formula general recunoscută de diferențiere, se poate constata, la neologisme, evitarea confundării a două labiale sau a două dentale în contact.

5.1.1. Diferențierea a două labiale (labiodentale)

a) *m (p) > n (p)* în compusul *prin-pretor* (II_2 894/2).
Vezi *înpărat*, *înpărăție*, la Enăchiță Văcărescu [17].

b) *m (b) > n (b)* în *tranbuc* (II_2 1150/723) ; cf. *trambuc* 'trabuc' (5.2.2.). Mecanismul diferențierii este pus în lumină de următoarea transcriere din ALR : [L] *sînbure* ; [AL] *sîmbure* (II_2 211/705).

c) *m (f) > n (f)* în *canfor* (transcris fonetic *cãfor* ; MN II 4215/102, cf. 346, 858 ; *gãfor* ~/172) ; pentru întreaga țară s-au înregistrat variante cu *m* ; *camfor*, *camfăr*, *camforă*, *camfur* ; cf. MN II 4215/passim).
Vezi *îngînfat* (în titlul citat în nota 13).

d) Cf. și *tranverse* față de *tramversare* (5. 2. 1).

[17] Apud Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, București 1971, p. 425, 515.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

5. 1. 2. Diferențierea a două dentale (labiodentale)

a) *n (t)* > *m (t)* în *amtibraț* (II 49/531).

b) *d (v)* > *r (v)* în *arvocat*, frecvent în TR (II$_2$ 989/2, 95, 102, 172, 228, 235, 353, 574). Interpretarea fenomenului drept diferențiere de către Pușcariu, *op. cit.*, p. 116, este justificată de faptul că în TR vechea formă literară, *advocat*, este mai frecventă decît în restul țării, unde apare mai des *avocat* ; (cf. harta citată). Același fenomen în *arventist* din Md și Mt (II 192/723, 876, 899 ; *arvintist* ~/514, 520). Acest model a putut influența disimilarea lui *n* în *arvintarie* (vezi 6.2.1.).

5. 2. Diferențierea în suncte autonome a fazelor din articularea unui sunet a fost numită de către Pușcariu, *Rostirea*, p. 119 și urm., d e s p i c a r e și are drept rezultat, cînd este vorba de vocale, ivirea unor diftongi ca *ii-* < *i-* (în *iinimă*, *iinginer*), *uo-* < *o-* (*uom*, *uordin*) etc. și, cînd este vorba de consoane, apariția unor grupuri consonantice. Întrucît diftongările de tipul citat mai sus reprezintă pronunții ale limbii comune, ca și în cazul altor fenomene, discutate pînă acum, în capitolul de față ne vom ocupa numai de diferențicrile prin care adaptarea fonetică a neologismelor în graiurile populare aduce informații noi, capabile să contribuie la o apreciere adecvată a faptelor de coarticulare. Aceste cazuri se întîlnesc mai ales în procesul de diferențiere a unei consoane simple, întrucît diferențierea consoanelor geminate (Grammont, *Traité*, p. 232, 238, Pușcariu, *Rostirea* p. 117—119) are, de fapt, foarte multe asemănări cu situația analiaztă în 5.1.

Respingînd etichetările de tipul „epenteză", „sunet parazitar" etc., care constată apariția unui sunet fără a o explica și arătînd imposibilitatea de a explica toate cazurile întîlnite prin analogie, Pușcariu stabilește următoarea caracteristică a acestui tip de diferențiere : „... unul din elementele grupului consonantic rezultat prin despicare este totdeauna o sonantă și ... elementul nou ce apare este o m o r g a n cu cel despicat" *(op. cit.*, p. 121*)*. Este însă mai puțin lămurită cauza acestui fenomen, prin prisma specificului preventiv al diferențierii (v. 5.1). O analiză de tipul celei făcute de Grammont, *op. cit.*, p. 235, a calabrezului *cambera* < lat. *camera*, printr-o fază intermediară **cammera*, constituie însă o sugestie în acest sens. Tot așa, un *l* pronunțat lung poate fi, după Philippide, cauza trecerii lui *-l-* > *r l* în cuvinte ca *berluiesc*, *birlă* (< *bilă*), *berlad*, *dărlog* [18].

În aceste condiții, socotim că în cercetarea fenomenului se poate recunoaște un progres față de simpla constatare a unei „epenteze".

Diferențierea fazelor de articulare a unei consoane simple, deși este mai ușor de înțeles cînd este vorba de un sunet continuu, se poate constata și în cazul oclusivelor (cf. și Grammont, *Traité*, p. 231). Vom discuta cazurile întîlnite la neologismele înregistrate pe hărțile ALR pe aceste două grupe.

[18] *Originea românilor*, II, Iași, 1928, p. 386.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

5. 2.1. „Despicarea" unor sunete continui

a) *ș* > *rș* în *marșînă* ; înregistrată frecvent în cîteva puncte din Bn, Tr și Md, această formă are o circulație mult mai mare ; în anchetele pentru *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina* am înregistrat-o destul de des, în diferite zone ale acestor provincii. Atestări după hărțile ALR : *marșînă* (II_2 871/102, 172 ; ~57, 83, 99, 1105/172 ; ~440, 526/172, 520 ; ~ 437, 1232/520 ; *mărșînă* II_2 83, 440, 871/2 ; ~ 526/2, 102 ; ~437/2, 172 ; cf. T/399, p. 170 ; *mîrșînă* II_2 526/95). Forma apare și într-un text manuscris din secolul al XVIII-lea [19].

Același caz s-a înregistrat în *farșin* 'întăritură de-a lungul malurilor unui rîu pe care se transportă plute' (< germ. *Faschine*, it. *fascina*, fr. *fascine*), înregistrat în Maramureș [20].

Pușcariu, *Rostirea*, p. 123, exemplifică acest caz cu *arșic*(< tc. *ašyk*), *arșeu* (< magh. *ásó*), *harșa* (< tc. *haša*) [21] și explică la fel existența dubletului *boarșe* alături de *boașe* (cf. MN II S 4875/349).

Sînt numeroase cazurile de „despicare" a corespondentei sonore a lui *ș*, cu apariția grupului *rj* : pe lîngă *arjun* și *coarjă*, din Pușcariu, *Rostirea* (pentru care se pot invoca și alte explicații, v. p. 124 ; pentru *coarjă* v. II_2 206, 213, 215, 607, 1062/520 ; *corj* I 11/588 ; (a) *corji* II_2 608/520), cf. *borjogi* (- *ci*) 'plămîni de porc' II_2 1122/705, 723, 762, 784, 987 ; 'plămîni' I 45/594, 595, 695, 700, 708, 725, 748, 764, 768, 770, 772, 988) ; *marjă* 'o sută de chilograme' (< magh. *mázsa* ; II_2 1027/141, 172 ; în TR, passim, *majă*) ; *norjiță* (II_2 1187/272) ; *vîrjolie* 'vijelie' (II_2 788/36) ; *órjona* 'ojină' (II_2 1085/192 ; cf. și *urżină* ~/833) ; *șirjme* 'cizme' (II_2 1194/29 ; în Bn *șijme*) ; *arjer* (la minte) 'ager' (II_2 911/272 ; în pct. 279, 284, 316, 325 : *aje(ă)r*, cu $\hat{g} > j$) ; în aceeași situație poate să fie și *horj* 'pămătuf' (II_2 1060/250), dacă e același cuvînt cu *ojog* 'id'. din punctele 27, 36, 47, 107 sau *ijog* 'id'., din punctul 64 ; *ojog(c)* < magh. *azsag*.

Cf. și *j* > *lj*, în *aljăr* (la minte) 'ager' (II_2 911/53, 64 ; pentru *ajăr* 'id.', vezi mai sus).

b) *f* > *nf* în *chinflu*, *chinfluț* 'corn, chiflă' (II_2 1071/284).

c) *v* > *nv* în *tranverse* (T/520, p. 202) și apoi, cu acomodarea locului de articulare *(nv* > *mv)*, *tramversare* (II_2 873/728).

d) *z* > *lz* în *solz* 'sos' (II_2 1100/836 ; *soz* a fost înregistrat pe aceeași hartă în pct. 705). Vezi aceeași formă înregistrată în punctul 769, cu anchetă la țigani.

e) *ț* > *lț* în *solț* 'sos' (II_2 1100/574, paralel cu *zoț*, *soț*).

În aceeași situație este, după Pușcariu, *jelț (jilț)* față de *jeț (jiț)* < germ. *Sitze (Rostirea*, p. 125*)*.

[19] N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, 1962, p. 233.

[20] V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice", Filologie, Iași, VIII, 1957, 1, p. 147.

[21] Pentru alte cuvinte turcești, v. Stelian Dumistrăcel, *Neologismul în terminologia agricolă românească, pe baza ALR*, în „Anuarul de filologie", Iași, XV, 1964, p. 88.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

f) *n* > *nd* în *patind* (< *patin* 'patină', cu pl. *patindini* II_2 1311/365) ; cf. și forma cu metateză *luțăndră* 'lucernă' (II_2 141, 142/537).

Cuvinte vechi în care s-a înregistrat același fapt : în *plămînd* (I 45/710, 900 cu pl. *plămînzi*, respectiv *plămînji* ; *plămîndă* ~ /278), *scaund* MN II 3904/310, II_2 556/95), *leușteand* (T/130, p. 72), *tindichea* (II_2 1041/848, II 232/848), *tindichigiu* (II_2 535/848), (a) *rămînde* (II 173/858) ; cf. și presupusul *spînd* (Pușcariu, *Rostirea*, p. 122), *moșmoande* (Graur, *Tendințe*, p. 52), *blăjînd*, *blăjîndă* (Gamillscheg, *Șerbănești-Tituleşti*, p. 179).

g) *l* > *ln* în *catolnic* (MN II 2775/431, 531, 537, 605, 886 ; II 192/769; MN II 2689, 2691, 2738/537 ; în punctul 537 cuvîntul este frecvent, întrucît o parte din populația localității respective, Mircești, este de religie catolică, ca și în localitățile din jur) ; cf. (a se) *catolnici*, DA, s. v. *catolic* (într-un text dialectal din *Graiul nostru*, I, 489, dintr-o localitate din jud. Vaslui).

h) *r* > *rn* în *filocsărnă* (II_2 223/520).

i) *n* > *rn* în *bîrniţîcă* 'boneţică' (II_2 1163/551); cuvinte vechi : *tîrnichigiu* 'tinichigiu' (II_2 535/605 ; am înregistrat frecvent această variantă tot în sudul Md, în anchetele pentru *NALR. Moldova și Bucovina*) ; *furnigin*[*ă*] (II_2 1455/886 ; cf. 279).

Pentru „despicarea" lui *l* (> *rl*) și a lui *r* (> *rl*), neîntîlnite în neologisme, pot fi citate numeroase cuvinte vechi.

j) *l* > *rl* în *mierloșei* = mielușei 'măzăriche, lapoviță' (II_2 797/27) ; *tumurluc* (II_2 1289/899) ; *Zgarloiene* 'caloian' (T/899, p. 302) ; cf. și *berlej* 'căptușeală' (< magh. *bélés* ; în maghiară există însă și variante cu *-rl-* ; cf. *A magyar nyelv történeti-etimolgiai szótára*, I, p. 274) ; atestări după Atlas : *berlej* (II_2 527/279, 284, 349, 353, 362 ; 528/346, 349 ; *berlij* 527, 528/325 ; *berliș* 527/228 ; 527, 528/235 ; *berleș* 527, 528/260, 272 ; *belej*, *belij*, *beiliș* în pct. 64, 316, 334, p. h. 527 ; cf. și derivatele *berluială* 527/157, 250 ; (a) *berlejui* 528/353 ; (a) *berlui* ~/228, 250. Pentru *cherlăie* (II_2 1464/791), *schirlăie* (~/886), *schirloloiește* (~/836), față de (a) *chelălăi*, formații onomatopeice, este greu de precizat forma primă.

k) *r* > *rl* în *aiurlea* (II_2 1477/2), *găurlită* (adj., II_2 404/574, *găurlit* II_2 550/574), *murluială* (MN II 3786/157, cf. 279 ; *murluiește*), *șorlici* (cf. DA, manuscris, litera Ș).

5. 2. 2. „Despicarea" unor oclusive

a) *d* > *ld* în *puldăr* 'pudră' (II_2 1198/235), pornind de la varianta *pudăr* înregistrată frecvent în TR.

b) *c* > *nc* în *barancă* 'baracă' (MN II 3830/310).

Pentru frecvența fenomenului, atestat și pentru *g*, corespondenta sonoră a lui *c*, cf. exemplele date de Pușcariu, *Rostirea*, p. 124 : *astrunc*, *barangă*, *grangur*, *cioflingar*, *zbenguiesc*, *angarlîc*, *anglicel*.

Din *Atlas*, cf. variantele *flancău* 'flăcău' (II 138/316), *rînguşit* (MN II 6879/130), *bibilingă* 'bibilică' (II_2 383/182, cf. *bibiloancă* ~/192) ; *blungăre* (cu metateză) 'bulgăre' (II_2 33/872), *ingliță* (II_2 742/605 ; 1209/414, 531, 551, 762, 769, 784 ; *îngliță* ~/836 ; de observat oscilația dintre forme în

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

același punct : II_2 742/605 : *ingliță* ; II_2 1209/605 ; *igliță)* ; cf. și *păstrungă* (DM, s. v. *păstrugă*). Mai puțin sigur ca interpretare a apariției lui *n* este exemplul [haide -] *ncătre* [- acasă] (II_2 1427/872).

c) *b* > *mb* în *ambajur* (MN II 3911/987), *tram'uc* (II_2 1150/514, 537 ; ~ 1149/537 cu diferențiere : *tranbuc* ~/723 ; cf. și *știamucuri*, pl., ~/886).

d) *p* > *mp* în *clumpă* 'clupă, instrument pentru măsurarea diametrului trunchiurilor de arbori' (II_2 620/574).

Situațiile semnalate sub c) și d) sînt întîlnite și în cuvinte vechi, dar mai ales în împrumuturi. Dintre exemplele date de Pușcariu, *Rostirea*, p. 121—122 citățm : *chihlimbar* (< tc. *kehlibar*) ; de remarcat că forma cu *m* este literară ; *cumbea* (< tc. *kube*), apoi *scroambă*, *ciumpag*, *climpește*, *jampiță*, față de *scoabă*, *ciupag*, *clipește*, *japiță*.

La acestea se pot adăuga, după *Atlas* : *boambe* 'boabe de grîu' (II_2 86/27, 36, 47, 53, 76, 102 ; cf. ~44/76, ~230/36) ; *bombat* 'bobat, cu bobul mare' (II_2 87/27, 36, 47, 53, 76, 102, 105) ; *zămbale* (I 27/398) ; (boală) *limpicioasă* 'molipsitoare' (MN II 4183/47).

Se poate stabili legătura și cu apariția lui *b* pe lîngă *m* în *dambla*, *jimblă*, *îmblăti*. Ușurarea pronunțării grupului *ml* în interiorul cuvîntului prin interpunerea lui *b* este numai una din explicații [22], căci același grup se ivește și în alte situații : *bambe*, *glumbă*, *primbură*, *hadîmb*, *holumb*, *tărîmb*, *chilomb* (Pușcariu, *Rostirea*, p. 121—122) și, după *Atlas* : *catarambă* (II_2 1173/130, 250 ; limba *cătărămbi* ~/537, cf. 386) ; *rambori* 'ramuri' (II_2 682/836) ; *țîntirimb* (I 301/90, 100, 138) ; *trămbur* 'tremur' (M I 139/131, 249 ; *trîmbur* ~/112, 337 ; *trimbur* ~107, *trembur* ~/05, 07 ; *treambur* ~/06, 08, cf. 09) ; *umbreță* 'mreajă' (II_2 741/365, 260, 334 ; cf. 53 : *mbreță*, ca în *mbreană* (< *breană*), unde *b* desparte grupul *mr* inițial ; cf. Pușcariu, *Rostirea*, p. 136—137).

e) *t* > *tr* în *salatră* frecvent în Mt dar notat și în puncte din alte provincii (II_2 1110/769, 872, 876, 899 ; *sălatră* ~/812 ; *șolatră* ~/346); cf. Gamillscheg, *Șerbănești-Titulești*, p. 127 ; *strafide*, frecvent mai ales în Md, dar atestat și în puncte învecinate din TR și Db (II_2 1138/192, 537, 551, 682 ; II 216/682 ; *strahidi* II_2 1138/605 ; *strașidi* ~/414, 531 ; *strasite* ~/362 ; *strașiri* ~/386, 514, 365 ; în ultimul punct și *strafiri* ; cf. și *grafite* ~/235), *batroză* (II_2 83/157), *trifus* (I 121/24), *vilicipetru* 'velociped' (II_2 866/836); în *avintiștri* 'adventiști' (II 192/537) pentru apariția grupului *tr* o explicație în plus este analogia cu pl. *miniștri*, realizabilă (cf. II_2 890/537, pl. *ministri* ; pentru *s*, vezi mai sus 2. 1. 1).

Formele din limba literară care se explică la fel (*mistreț* < lat. * *mixticius* ; *sihastru* < ngr. *isihastis*), ca și cele cu circulație regională, dovedesc vechimea și continuitatea acestei tendințe articulatorii (forma veche și dialectală *între* < lat. *ante*, *agestru*, *hăstra*, ap. Pușcariu, *Rostirea*, p. 123).

După *Atlas*, adăugăm următoarele variante : *águstru* (cf. CL IX, 1964, 2, p. 289) ; *butruc* (II_2 225/346 ; v. 334) ; (a se) *strînge* 'a se stinge' (MN II 3880/353) ; cf. *struchit* 'scuipat' (MN II 6898/455, cf. 666).

[22] Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, București 1967, p. 113.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Pentru *d*, perechea sonoră a lui *t*, Pușcariu, *Rostirea*, p. 123, aduce în discuție forme ca *bundră*, *zadră*, *goandră*, *colindră* ; pentru ultimul cuvînt (și derivatul *colindrători*) cf. II 189/130, MN II 2824 bis/130 ; cf. și *hudra* (curului) 'gaură' (MN II S 4862/64, 310 ; în pct. 102, 105, 250, 284 apare *hudă*).

5.2.3. Pentru explicarea unora dintre variantele discutate în 5. 2. 1. și 5. 2. 2. s-a apelat la diferite soluții. De exemplu, pentru formele cu *str* în loc de *st* s-a invocat analogia cu cuvinte prezentînd dublete : *fereastră — fereastă*, *nostru (vostru) — nost (vost)* ; pentru *plămînd — plămîn* analogia cu *cînd — cîn* (vezi Pușcariu, *Rostirea*, p. 123, 125). Explicațiile de acest tip sînt insuficiente și, de fapt, rămîn la suprafața lucrurilor, pentru că nu se poate cunoaște bogăția și disponibilitatea vocabularului vorbitorilor la care apar asemenea forme, capacitatea lor asociativă etc. Apoi, extensia fenomenului la alte cazuri este problematică.

În multe dintre cuvintele la care ne-am referit mai sus, de tipul *arșic* (sînt luate în discuție și altele, pentru care nu se găsesc situații similare la neologisme), Al. Graur, *Tendințe*, p. 51, vorbește de introducerea unui *r* sau *l* la sfîrșitul unei silabe terminate în vocală ; pentru altele (cum ar fi *catarambă*) constată doar adăugarea „curioasă" a unor consoane după altă consoană (p. 52).

O explicație adecvată a fenomenului trebuie să aibă în vedere, de fapt, mai mulți factori. Astfel, pe baza grupurilor consonantice rezultate, se poate constata că are loc o diferențiere în sunete autonome a fazelor din articularea unor consoane. Acest fapt se produce, de multe ori, în legătură cu organizarea silabică a cuvîntului (vezi și apariția vocalelor „epentetice" care, prin despărțirea grupurilor consonantice, ajută la delimitarea hotarului silabic; Pușcariu, *Rostirea*, p. 127, 162). Grupurile consonantice rezultate prin „despicare" sînt uneori aceleași care apar și ca rezultat al unor fenomene de coarticulare (v. de exemplu, *tr* în *catragrafie*, *încruntrat*, prin propagare sau, pentru *str*, apariția lui *t* între *s* și *r* în *năstrapă*, *Nastratin*, *samurastră*, ca o consoană de tranziție, ap. Pușcariu, *op. cit.*, p. 136).

5.3. Frecvența apariției formelor rezultate prin diferențiere, în puncte răspîndite în întreaga țară (vezi harta 5), circulația unor variante într-o anumită zonă a țării (*arvocat*, în TR, *arventist* în Mt și Md, *salatră* în Mt, *strafide* în Md) sau în puncte din diferite zone ale țării *(marșînă)*, ca și posibilitatea stabilirii paralelismelor cu aceleași evoluții fonetice în cuvinte vechi arată că nici în acest caz nu se poate vorbi de simple deformări ale neologismelor. Faptele aduse în discuție evidențiază o continuitate în organizarea anumitor complexe sonore pe baza unor tendințe fonetice active în vorbirea nenormată, cu atît mai mult cu cît nu se manifestă numai în împrumuturi, unde simțul etimologic este, de regulă, deficitar.

6. Disimilare. Sînt mai frecvente cazurile de disimilare consonantică, așa cum s-a remarcat și în cazul cuvintelor aparținînd fondului vechi al limbii. Trebuie observat că, spre deosebire de alte fenomene de coarticulare

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

(de exemplu, diferențierea), între cuvintele vechi și neologisme nu se mai află puntea de legătură a împrumuturilor din maghiară, turcă etc. la care să se poată constata frecvent aceleași modificări fonetice. Acest criteriu poate contribui la o clasificare în grupul fenomenelor de coarticulare.

Se poate observa că disimilarea completă a lui *r* și *n* se produce, de regulă, cînd acestea se află în anumite grupuri *(rt, fr, cr* ; *nv, nt, nd, ns, nstr*) ; de aceea, dispariția lor poate fi pusă în legătură cu tendința generală a reducerii grupurilor consonantice. Apoi, numărul mare al cazurilor de disimilare se explică și prin faptul că pentru dispariția sau înlocuirea unui sunet nu este neapărat nevoie ca el să se repete într-un cuvînt. Este de-ajuns ca în corpul cuvîntului să existe un sunet care să fie parțial asemănător : o altă nazală, o altă labială, pentru ca procesul să se poată produce ; astfel, disimilarea lui *n* se produce și în prezența lui *m*, a lui *m* și în prezența unui *p* sau *b*, a lui *p* și în prezența corespondentei sonore, *b*.

6.1. Disimilarea vocalică este posibilă în :

a) *potraireu* 'protejereu' (II 186/537) după o formă cu metateză: *proto-* > *potro* - (cum se întîmplă frecvent în *potropop* ; cf. Scriban D.). Nu trebuie pierdut din vedere că există și formula prescurtată *prota*, cu sensul de „protopop"<sb., a cărei arie de circulație este însă TR (CADE; cf. și Pușcariu, *Rostirea*, p. 171). b) *i*(— *i*) > *e* (— *i*) în *demigeană* (*demingeană*, *demijon*, *demizon*, *demizion* ; cf. 3. 1. 1)).

c) *o* (—*o*) < *u*)— *o*)în *cucon*, fem. *cucoană*, curente în Md, dar notate și în zonele învecinate acesteia (*cucon* I 268/508, 522, cf. I 202/458 ; *cucoană* I 268/522, II_2 887/414, 514, 531, 537, 551, 682, 987 ; II_2 912/605, 682 ; cf. *cuconiță* I 268/486).

6.2. Disimilarea consonantică 6. 2. 1. Sunetele frecvent disimilate sînt sonantele *r*, *n*, *l*, *m*.

a) Disimilarea lui *r*

Disimilarea completă se produce atît în sens regresiv, cît și progresiv, *r*, fiind protonic și cel mai des într-un grup consonantic. Apar însă și alte situații.

— *r* (— *r*) > ∅ (— *r*) în *atileri* 'artileriști' unde cauza disimilării poate fi și *l* (II_2 955/531 ; pentru *artileri* 'id', v. pct. 414, 520, 537) ; *fizúră* (II 7/102, 272, 284 ; în 551 *fiḑură*, cu accentul ca în răspunsul din punctul 287, cu anchetă la maghiari *(fizuro)*. Forma dialectală maghiară (< lit. *frizura*) atrage atenția asupra posibilității influenței maghiare, mai ales în TR) ; în *baierie* 'barieră' (II_2 907/872) *r* este intervocalic.

— (*r* —) *r* > (*r* —) ∅ în *recut*, formă curentă atît în Țara Veche cît și în TR (cu variantele *recute*, *răcut*, *răcute*, *răgut*, *regută*, *răgută*), (a) *recuta* (cu varianta *răcuta*) ; pentru atestări, v. harta 6, alcătuită după II_2 941 și 942 ; *recutare* (II_2 941/784), *propietar*, formă de asemenea populară (II_2 886/514, 520, 531, 848, 876, II_2 14/228) ; *propiitar* ~/769, 928), *propietăreasă* (II_2 887/520, 848, 876 ; *propiităreasă* ~/928) ; *propietate* (II_2 5/182),

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

registu (II_2 148/414). Disimilarea lui *r* se explică prin fonetică sintactică în compusul *prim-petor* (II_2 894/272 ; *prim-pietăr* ~/29 ; *prim-pitor* ~/574).

În secolul al XIX-lea *propietar* apare la Anton Pann [23], iar pentru secolul al XX-lea este considerată de Iordan, LRA, p. 32, ca o pronunțare „mai mult sau mai puțin generală" ; cf. și *apropia* (< *apropria*), *prostație* (< *prostrație*), ultima pusă în legătură și cu *prost*. După Graur, *Tendințe*, p. 50, aici pot fi adăugate și *antrepenor*, *potret*, *propiu*. Este interesant că exemple paralele se găsesc și în alte limbi romanice : it. *propio*, sp. *propiedad*, devenite literare (Iordan, LRA, p. 32, Grammont, *Traité*, p. 282).

Forme cu disimilare de la latină la română, după Pușcariu, *Rostirea*, p. 111—112 ; *aburc*, (a) *petrece*, *firetic*. Cu circulație regională : *fereastă*, *udoare*, *cărăușă*. Atestări după Atlas : pl. *ferești* (T/279, p. 132), *udoare* (pl. *udori* I 15/63, 65, 107, 255, 295, 305, 320, 337, 772 ; cf. 647, 672). Vezi și *ucior* (I 16/65).

Disimilarea parțială se produce în aceleași condiții ca și cea completă ; sunetele care apar în locul lui *r* sînt *l* și *n*.

— *r (—r) > l (—r)* în *litirată* 'closet' (< *retirată* < fr. *retirade*) ; cuvîntul apare la Scriban, D, mai ales pentru secolul al XIX-lea, dar l-am înregistrat și în cursul anchetelor pentru *NALR. Moldova și Bucovina*.

— *r (—r) > n(—r)* în *antilerie* (II_2 955/872, 928) *antilerist* (~/928 ; *antălărișt*, pl. II_2 954/29). Pentru disimilarea lui *r* a putut influența și *l* din silaba următoare, *r*, *n* și *l* aflîndu-se frecvent în aceste raporturi.

— *(r—) r > (r—) l* în *gardilop*, formă frecventă în Mt și Ol 'garderob' (MN II 3891/182, 762, 769, 812, 836, 876, 886, 899, 928; *gardelop* ~/784), *răglut* (II_2 942/2, 27), *reclutare* (II_2 941/172).

— *(r—) r > (r—) n* în *trion*, frecvent în Mt (II_2 89/705, 728, 769, 791, 928 ; *treon* ~/899 ; *trihón* ~/728) ; (vin) *próșin* (≠ *profin*, formă cu metateză de la *porfir* (II_2 240/537 ; în pct. 520: *prófir*, în pct. 682: *profír*).

Acest tip de disimilare poate fi ilustrat și pentru alte limbi. Grammont, *Traité*, dă formele *célébral*, *colidor* (p. 283, 296) din franceza populară (*colidor* este și în rusă, v. p. 298), *albitro*, *albitrare* din italiană (p. 284) etc.

Cazurile de disimilare a lui *r* sînt frecvente în limba vorbită. Pușcariu, *Rostirea*, p. 107—109 înregistrează numeroase exemple. De remarcat formele (a) *tulbura* și *tulbure*, din TR și Md, considerate astăzi literare (pentru circulație cf. II_2 834), pe cînd *Gligore*, atestată de *Atlas* pentru toate provinciile românești (cf. II_2 1539, 1540) rămîne dialectală.

Forme cu disimilare regresivă, după *Atlas* : *stălpar* 'sterpar, stăvilar sterp' (II_2 152/272), *clieri* 'creieri' (I 13/255, 280, 335, 339) ; *uldori* (I 15/24, 45, 103, 164, 174, 186, 190, 200, 213, 214, 223, 227, 229, 243, 247, 249, 251, 289, 302, 354, 370, 375, 378, 381, 388, 424, 542, 552, 554, 556, 571, 573, 584, 770, 798, 825), *ulduros* (~/370), *ulcior* — față de *urcior* (în estul Tr, Buc și Md, cu sensurile 'furuncul care apare la rădăcina genelor'

[23] B. Cazacu și I. Fischer, *op. cit.*, p. 49.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

și 'vas de lut' [24]; aria fonetismului acestuia se înscrie în aria mai întinsă a lui *tulbura*); *alcer* — față de *arcer* (II_2 514/235, 362, 536), *scolboros* (II_2 609/682); cf. și *filonguri* 'firanguri, perdele' (MN II 3902/272, 284; în pct. 349 : *feleoange*) sau *filăr* (< *Führer*, cf. Pușcariu, *Rostirea*, p. 196).

Forme cu disimilare progresivă : *brățală* — față de *brățară* (II_2 51/105), *murdale* (în aceeași arie cu *gardelop* : II_2 1153/762, 836, 848, 872; cf. și 769, cu anchetă la țigani), *murdălit* (II_2 1219, 1369/762; 1219/769); cf. și Gamillscheg, *Şerbănești-Titulești*, p. 125. În *fire-al furisît* (MN II 2780/876) disimilarea se produce din motive de fonetică sintactică; cazuri paralele la Pușcariu, *Rostirea*, p. 111.

Pentru cazurile discutate la $r > n$, vezi : *gutunar*, *brăcinar* (Pușcariu, *op. cit.*, p. 107).

b) Disimilarea lui *n*

Disimilarea completă se produce, ca și la *r*, mai ales regresiv (fără să lipsească și disimilările progresive), *n* aflîndu-se înainte de accent și într-un grup consonantic. În cazurile de disimilare progresivă *n* disimilat este deobicei după accent. Cauza disimilării poate fi și un *m*.

— *n (—n) > ∅ (—n)* în *ivintar*, pronunție populară (*iventar*, *ievintar*, *eventar*, *ivăntar*, *ivantar*, *ivintal*, *vintar*, *livintar*, *avintar*, *avîntar*; cf. harta 7, cu date după MN II 2714 și II_2 17), *istrument (strumenturi, iustrumente, ustrumente, ištrumente*, în puncte din Tr, Ol, Mt și Db; vezi harta 7, după II_2 17 și II S 12), *setință* (*sătință*, *sătănție*; v. harta 7, după II_2 995), *bezină* (II_2 158/762), *etestin* 'intestin' (MN II 2219/531), *covalișență* (I 138/960).

— *n(—m) > ∅ (—m)* în (tifos) *ezatematic* (I 121/394), *fodoment*, frecvent în NV TR (II 223/272, 316, 346, 349, 353, 362; *fudument* ~/310; cf. *fudament* ~/666, *hudáment*, *hudument* ~/405).

— *(n—) n > (n—) ∅* în *incediu* (II_2 909/762); în *an - costruit* (II 219/848) disimilarea s-a produs prin fonetică sintactică.

— *(m—) n > (m—) ∅* în *mașetă* (II_2 1167/723, 728).

Disimilarea completă a lui *n* în neologisme constituie un fapt obișnuit în vorbirea neîngrijită. Iordan, LRA, dă următoarele cazuri : *conjuctiv*, *conjucție*, *transcedental*, *delicvent*, ultimul pe cale de a se impune sub influența lui *delict* (cf. și Graur, *Tendințe*, p. 50, care observă că *delicvent* este „aproape singura formă folosită în presă").

Prin disimilare se explică, după Pușcariu, *Rostirea*, p. 112, formele *gîngav*, *patlagine*, *viezuină*; după *Atlas* vezi *încujurat* (II_2 1387/141).

În cazuri de disimilare parțială în locul lui *n* poate să apară *l* sau *r*; în mod excepțional se poate vorbi și de apariția unui *c*. *N* se schimbă în *l* și în vecinătatea unui *m*.

— *n (—m) > l (—m)* în *lumeral* '(bani) numerar' (II_2 1003/886; în același punct s-a înregistrat *lume* 'nume', (a) *lumăra* 'a număra'; v. mai jos).

[24] Cf. Stelian Dumistrăcel, *Africatele ĉ și ĝ în graiurile de tip moldovenesc și bănățean, pe baza ALR*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, XXII, 1971, p. 12 și harta 5.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

— *(n—) n > (n—) l* în *ingeler* (II_2 987/346, T/346, p. 147; *injeler* II_2 897/53, 325; *angiler* ~/36).

— *(m—) n > (m—) l* în *milistru* (II_2 890/95, 228; *milister* ~/95).

— *(n—) n > (n—) r* în *pantalori* (pl. II_2 1177/2), *cantorean* 'cantonier' (II_2 872/531, 551). În acest caz se evită repetarea sunetului *n* în derivatul *cantonean* (atestat de altfel în pct. 514); Pușcariu, *Rostirea*, p. 113, dă numeroase exemple de derivate în *-ar* de la substantive în tulpina cărora se află un *n*; vezi *beclerean* (< *Beclean*), *vlădărean* (< *Vlădeni*). Printr-o disimilare regresivă a apărut *arvintarie* 'inventar' (MN II 2714/386).

— *n (—n) > c (—n)* în *sectenție* (II_2 995/27; *sictenție* ~/29).

Este de remarcat că înlocuirea lui *n* prin *l* prin disimilare este frecventă în vorbirea populară din diferite limbi. Grammont, *Traité*, semnalează fr. pop. și dialectal *lormal* (< *normal*, p. 289) *luméro*, *liméro* (< *numéro*), *lomé* (< *nommer*), port. *alimal* (< *animal*), *astrolomia* (< *astronomia*), p. 308, etc.; pentru disimilarea completă a lui *n*, v. lat. *laterna* < *lanterna* (p. 292).

Pe lîngă cazurile de disimilare date de Pușcariu, *Rostirea*, p. 108, 110, adăugăm, după *Atlas*: *linge* (... fulgi mari; II_2 799/886); *fulingine* (II_2 1455/705, 728); cf. *armendel* 'arminden' (MN II 2835/646); (pe) *lumele* (lui) (I 200/890, MN II 2637/928, II_2 1595/872, 886, 928); forma nearticulată (pe) *lume* I 202/900, 204/885, 890, 900, 922, 926, 940; cf. 857, 859; 205/890, 900, 922; într-un punct (I 198/885) informatorul indică că acesta este o formă veche; altă dată el pronunță *nume* I 205/885; *lumăr* (cu soț) (II_2 935/886), *lumărăm* noi (T/876, p. 291, cf. II 198/886); pentru *lume* și *lumăra* cf. și Gamillscheg, *Şerbăneşti-Tituleşti*, p. 125.

c) Disimilarea lui *l* este mai puțin întîlnită:

— *(l—) l > (l—) r* în *flaner*, înregistrată în cîteva puncte din Mt și Ol (II_2 1183/723, 762, 898, 886; *flaneră* ~/899; cf. și forma cu metateză *franelă* ~/769).

Un fapt paralel se întîlnește în texte din secolele al XVIII-lea — al XIX-lea din Mt, Md și TR în *glandură* (cf. și *glanduros*), care apare paralel cu *glandulă* (*glandulos*), la aceiași autori [25].

După *Atlas* înregistrăm același fenomen în *balamară* (MN II 3890/386) *polbar* (după o fază **polbal*; II_2 651/235, 272, 349).

d) Disimilarea lui *m* în *n* prin pierderea caracterului labial se datorește atît unui alt *m* din același cuvînt, cît și unei alte labiale (*p*, *b*).

— *m (—m) > n (—m)* în *nembru* (II S/531, 537; *nimbru* ~/836).

— *(p —) m > (p —) n* în *plapănă* (MN II 3897/605; *plapînă* ~/769; *plaponă* ~/172; pentru ultimul punct trebuie citată și influența variantelor *plopon*, *poplon* etc., curente în TR (< mgh. *poplon*). Același caz s-ar putea presupune în *nitropolie* (MN II 2723/414; *notropolie* ~/769, cu disimilare, regresivă: *m (—p) > n (—p)*; varianta *netropolit* și la Gamillscheg *Şerbăneşti-Tituleşti*, p. 126.

— *m (—b) > n (—b)* în *autonobil* (II_2 862/334, 848; *oltonobil* ~/346).

[25] N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 214.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Pentru cazurile *m* > *n*, v. *nalbă* (< lat. *malva*), *furnică* (< lat. *formica*), ap. Pușcariu, *Rostirea*, p. 109.

6.2.2. S-a înregistrat și disimilarea lui *p*, sub influența unui alt *p*, dar și a altor labiale. De cele mai multe ori se disimilează *p* dintr-un grup consonantic.

— *(p—) p* > *(p—) c* în *placumă* (MN II 3897/520 : se poate invoca și influența lui *m*) ; *epilecsie* (I 119/532), *percecție* (II_2 896/605 ; cf. *prețectorie* ~/141 ; *perțectură* ~/325, cu posibila contaminare cu *prefectură*). În *preftitorie* (~/272, 279, 310), *preftătorie* (~/102, 260), *percetorat* (~/130) asistăm la disimilarea completă a lui *p* ; cf. și formele cu *pt* : *preteptorie* (~/325), *preptăptorie* (~/235), *proptăptorat* (~/36).

— *(b —) p* > *(b —) c* în *bactiști* (pl. II 192/405).

— *p (— m)* > *c (— m)* în *sectemvre* (pct. 414, 531, 872 ; *sectemvrie*, pct. 812) [26], pornindu-se de la forma mai veche *septemvrie* < ngr. *septemvrios*. Aceeași disimilare se produce sub influența lui *b* : *sectembre* (pct. 876). În toate aceste cazuri trebuie ținut seama și de prezența lui *ct* în numele lunii următoare, *octombrie*.

În cuvinte vechi faptul a fost notat în *pedecsît* (II_2 997/353) și, frecvent, în puncte din SV Tr, se întîlnește disimilarea lui *p* sub influența lui *v* în *văcsîtor* 'boiangiu' (II_2 505/64, 130, 172 ; *vacsîtor* ~/141, 836 ; *văcftîtor* ~/235), *văcsește* 'vopsește' (II_2 506/192 ; *văcsește* ~/64, 130, 172 ; *vacsăștе* ~/836 ; (a) *văcsît* ~/141) ; de același tip este (a) *ocsărva*, înregistrat într-un text dialectal din jud. Buzău, dar și în anchete din localități din aria *văcsî* : Sebeș, Lupeni (cf. DLR, s.v.).

6. 3. Ca și în cazul celorlalte fenomene de coarticulare cercetate, și pentru *disimilare* pot fi întîlnite apariții izolate sau puțin răspîndite ale unor fapte, dar și cazuri care permit constatarea generalizării unor forme rezultate pe această cale. Fapte populare sînt disimilarea completă a lui *r* în *recut*, *propietate*, a lui *n* în *iventar*, a lui *p* în *sectemvrie*, *percecție*. Legătura dintre cuvintele vechi și neologismele în care s-a petrecut același tip de asimilare se poate stabili, cu rezultate concludente, mai ales, pentru variantele care pot fi circumscrise în anumite arii dialectale. Specifice unor zone pot fi considerate disimilarea lui *r* în *l* în *gardelop* (ca în adj. pl. *murdale*), a lui *r* în *n* în *trion*, întîlnite în Mt, disimilarea completă a lui *n* în *fodoment* (și variante), în TR. Alteori, cazurile de disimilare în neologisme atestate ocazional se înscriu în arii ale aceluiași fenomen prezent în cuvinte vechi. Așa este disimilarea lui *n* în *l* în *lumeral* 'numerar', paralel cu *lume* 'nume' ; *lumăra* 'număra', curente în Mt și Ol ; cf. și *ocsărva* într-o arie restrînsă *văcsî*.

Se pot menționa, de asemenea, pentru aprecierea importanței fenomenului în istoria limbii și pentru prezența lui activă în vorbire, forme

[26] Variantele sînt din materialul nepublicat al ALR II, ap. Rodica Orza, *op. cit.* harta 9.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

cu disimilare ale unor cuvinte vechi, specifice unor zone ale ţării, devenite literare (*a tulbura*) şi numeroasele cazuri în care s-a constatat acţiunea acestei tendinţe articulatorii în adaptarea fonetică (populară sau incidentală) a neologismelor.

7. Concluzii. 7. 1. Prin cercetarea variantelor neologismelor rezultate din diferite fenomene de coarticulare în mediul lor lingvistic, posibilitate oferită de hărţile ALR, se pot trage concluzii cu privire la măsura în care, în acest caz, avem de a face cu un proces de adaptare fonetică. O primă constatare care se impune este respingerea caracterizării globale drept *deformare* a neologismelor pentru fapte de acest fel, alături de cele rezultate pe calea etimologiei populare şi de formele „aberante", greu de explicat [27], caracterizare făcută pe baza unui număr mic de cazuri.

Materialul bogat oferit de hărţile *Atlasului* arată că, pe lîngă numeroase fonetisme într-adevăr greu de explicat şi care trebuie puse de cele mai multe ori pe seama recepţării şi reproducerii aproximative a neologismelor de către vorbitorii graiurilor populare, se poate face o stratificare a formelor care se datoresc coarticulării.

Într-o primă categorie, după cele datorate mai mult sau mai puţin întîmplării, se află formele apărute incidental dar care se întîlnesc cu variante ale unor cuvinte vechi, unele cu circulaţie în diferite arii. Aşa sînt cuvintele de tipul *patind-plămînd*, *trambuc-boambe*, *lumerar-lumăr*.

Pentru un proces de adaptare fonetică pledează fapte generalizate în diferite grade, dar care pun în lumină fenomene care se repetă în diferite etape ale limbii române : de la latină la română, în împrumuturi ulterioare din diferite limbi (slavă, maghiară, turcă, neogreacă) şi în neologisme. De acest tip sînt **cănunt—cimîntir—scarlantină*; *boarşe—coarjă—arşeu—arşic marşînă* ; *mistreţ—sihastru—salatră* etc. Sînt importante, în această privinţă, faptele generalizate în arii întinse, care demonstrează continuarea, în pronunţarea neologismelor, a deprinderilor articulatorii dialectale. În această categorie se află *zmalţ—zmîntînă*, *bangă—ognă*, *gardelop-murdal*, în sudul ţării ; *dimingeană-ningel* în Md etc. În sfîrşit, o importanţă deosebită o au adaptările populare de tipul *panaramă*, *otomobil*, *cărindar*, *recut*, *propietar*, *iventar*, *istrument* [28].

7. 2. Întrucît de adaptare se vorbeşte mai ales cînd se constată schimbări fonetice generalizate (rezultatele aşa-ziselor *legi fonetice*), se pune problema dacă fenomenele de adaptare fonetică a neologismelor în graiurile populare nu reprezintă fapte principial deosebite. În primul rînd, trebuie ţinut seama de faptul că transformările constatate, generalizate în diferite grade, se referă la *vorbire*, iar *legile fonetice* sînt schimbări

[27] Vezi, de exemplu, Gheorghe Pop, *Elemente neologice în graiul maramureşean*, Cluj, 1971, p. 142—156.

[28] Vezi, pentru caracterizarea unor fapte dialectale şi populare, Iorgu Iordan, *Mots savants et mots populaires*, loc. cit.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

deobicei încheiate, constatate la nivelul limbii [29]. În al doilea rînd, opunînd global fenomene de coarticulare ca *acomodarea*, *asimilarea*, *disimilarea* etc., numite *accidente fonetice (generale)* sau chiar schimbări condiționate care nu au caracter sistematic[30], *schimbărilor condiționate*, pe baza cărora se constată așa-zisele legi în evoluția limbii, se trece cu vederea faptul că termeni ca *asimilarea*, *disimilarea* etc. nu explică, ci descriu un fenomen. Pe de altă parte, ceea ce s-a numit în mod curent *lege* fonetică reprezintă, după Meillet, doar maniera de a formula *un fapt încheiat.*[31] Rezultă că aceste noțiuni nu pot fi opuse, întrucît reprezintă diferite categorii de fapte.

Acceptînd acest punct de vedere, nu se pune problema să apreciem dacă *disimilarea*, de exemplu, este sau nu o lege, ci dacă o *anumită disimilare* poate fi caracterizată astfel, după cum nu afirmăm că *închiderea* este o lege, ci o *anumită închidere*, de exemplu, a lui *á* + *n* + *consoană*, într-o anumită etapă a limbii române. Alte închideri au caracter dialectal (de exemplu *-e* > *-i* în graiurile de tip moldovenesc), iar altele au caracter accidental (să zicem *a* > *î*, în *plîntație* II_2 201/886). Tot așa, diftongarea vocalelor *é* și *ó* în pozițiile *ă* și *e*, petrecută în epoca de formare a limbii române, este o „disimilație la distanță a vocalelor accentuate de deschidere mijlocie față de vocalele de aceeași deschidere mijlocie din silaba următoare" [32], alte disimilări sînt fapte cu caracter dialectal (de exemplu, *r—r* > *r—l*, în *murdal*, *gardelop*, în graiurile din sudul țării), pentru comparație urmînd să se țină seama și de frecvența contextului fonetic în care se produce schimbarea, iar altele au fost înregistrate ca fapte individuale (*m—n* > *m* — Ø, în *mașetă*). Și pentru alte fenomene comparabile se poate stabili același raport : sonorizarea lui *s* urmat de *b*, *d*, *g* este generală, dar dialectală cînd este urmat de *m* etc. Chiar dacă cele mai multe cazuri de *acomodare*, *asimilare*, *disimilare* sînt accidentale, numai pe această bază nu se poate generaliza, ci fiecare schimbare fonetică trebuie apreciată prin rezultatele la care a dus [33].

Din perspectiva nivelului la care se produc (fapte de vorbire a căror difuzare întîmpină rezistență în condițiile confruntării cu formele limbii literare) și a considerării gradului de generalizare și răspîndire teritorială, termenul de adaptare fonetică este îndreptățit atunci cînd vorbim de procesele care se produc o dată cu pătrunderea neologismului în graiurile populare.

---

[29] Vezi Al. Rosetti, *Les changements phonétiques*, în *Linguistica*, Londra-Haga-Paris, 1965, p. 47.

[30] Vezi, de exemplu, Florica Dimitrescu, *op. cit.*, p. 25, 29.

[31] Ap. Rosetti, *op. cit.*, p. 58 ; cf. și Graur, *Tendințe*, p. 13.

[32] G. Ivănescu, *Închideri și deschideri ale vocalelor în primele timpuri ale limbii române*, Craiova, 1970, p. 74.

[33] Pentru asimilări și disimilări generalizate în istoria limbii române, vezi A. Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 26-32.

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

ABREVIAȚIILE FOLOSITE

A. Pentru lucrări citate curent :

Grammont, *Traité* = Maurice Grammont, *Traité de phonétique*, ediția a 8-a, Paris, 1965.
Pușcariu, *Rostirea* = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, București, 1959.
Iordan, LRA = Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, ediția întîi, Iași, 1943.
Graur, *Tendințe* = Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române* București, 1968.
Gamillscheg, *Șerbănești-Tituleşti* = Ernst Gamillscheg, *Die Mundart von Șerbănești-Tituleşti*, Jena und Leipzig, 1937.

B. Pentru volumele *Atlasului lingvistic român* :

I = ALR I ; vol. I hărțile 1-150 ; vol. II h. 151—302
MI = ALRM I ; vol. I h. 1—208 ; vol. II h. 209 - 424
II = ALR II ; vol. I h. 1—296
M II = ALRM II ; vol. I h. 1—416
II S = ALR II Supliment, h. 1—20
II_2 = ALR II, serie nouă ; vol. I h. 1—274 ; vol. II h. 275—622 ; vol. III h. 623—909 ; vol. IV h 910—1236 ; vol. V h. 1237—1570 ; vol. VI h. 1571-1850.
M II_2 = ALRM II, serie nouă, vol. I, h. 1-424

Pentru toate acestea după abreviație se indică harta, urmată de punctele de pe acesta.
T = ALRT ; se indică punctul și pagina din volum
MN II = ALR II, vol. I, material necartografiat
MN II S = ALR II Supliment, material necartografiat. Pentru MN se indică întrebarea și punctele cu răspunsuri.

L'ADAPTATION PHONÉTIQUE DU NÉOLOGISME DANS LES PARLERS POPULAIRES ROUMAINS

RÉSUMÉ

L'auteur se propose d'étudier les faits résultés d'une série de phénomènes de coarticulation, tels *l'assimilation, la propagation, la différenciation, la dissimilation* etc., dans le but d'établir la mesure dans laquelle nous avons affaire dans ces cas à de simples déformations, comme on l'a souvent affirmé, ou à des processus d'adaptation phonétique, dont la répartition territoriale est significative.

C'est pourquoi, les faits constatés dans l'aspect phonétiques des néologismes enregistrés sur les cartes de *l'Atlas linguistique roumain* ont été comparés avec les transformations parallèles qui se trouvent dans l'évolution de certains mots du latin au roumain et de certains emprunts, à de différentes époques, aux langues hongroise, turque etc. D'autre part, on a pris en considération les mêmes faits dans la prononciation des mots de la langue commune par les sujets employés par les enquêteurs de l'A.L.R.

Par cette voie on est arrivé aux conclusions suivantes :

A. Il existe de nombreux phonétismes difficiles à expliquer et qui sont dus à l'enregistrement et à la reproduction approximative des néologismes par les sujets.

B. D'autre part, l'aspect phonétique du néologisme dans les parlers populaires est souvent déterminé par une série d'habitudes articulatoires explicables au moyen des contextes phonétiques, habitudes plus ou moins généralisées, spécifiques à certaines zones du pays, d'après la gradation suivante :

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

1. Formes apparues incidemment, comparables avec les variantes de certains vieux mots, dont quelques uns en circulation dans les parlers populaires : *patînd* (littéraire *patîn* (*ă*) „patin"), parallèle avec le vieux *plămînd* (littéraire *plămîn* „poumon"), *scaund* (litt. *scaun* „chaise"), *leuștean* (litt. *leuștean* „livèche") etc. ; *ambajur* (litt. *abajur* „abat-jour"), parallèle avec les anciens mots *boambă* (litt. *boabă* „grain"), litt. *chilimbar* (< mot turc *kehlibar*) „ambre" etc., *lumerar* (litt. *numerar* „numéraire") dans l'aire *lume* < *nume* „nom", *lumăr* < *număr* „nombre" et „numéro" etc.

2. Formes attestées dans des points et des aires isolés qui répètent les processus intervenus dans les diverses étapes de la langue roumaine.

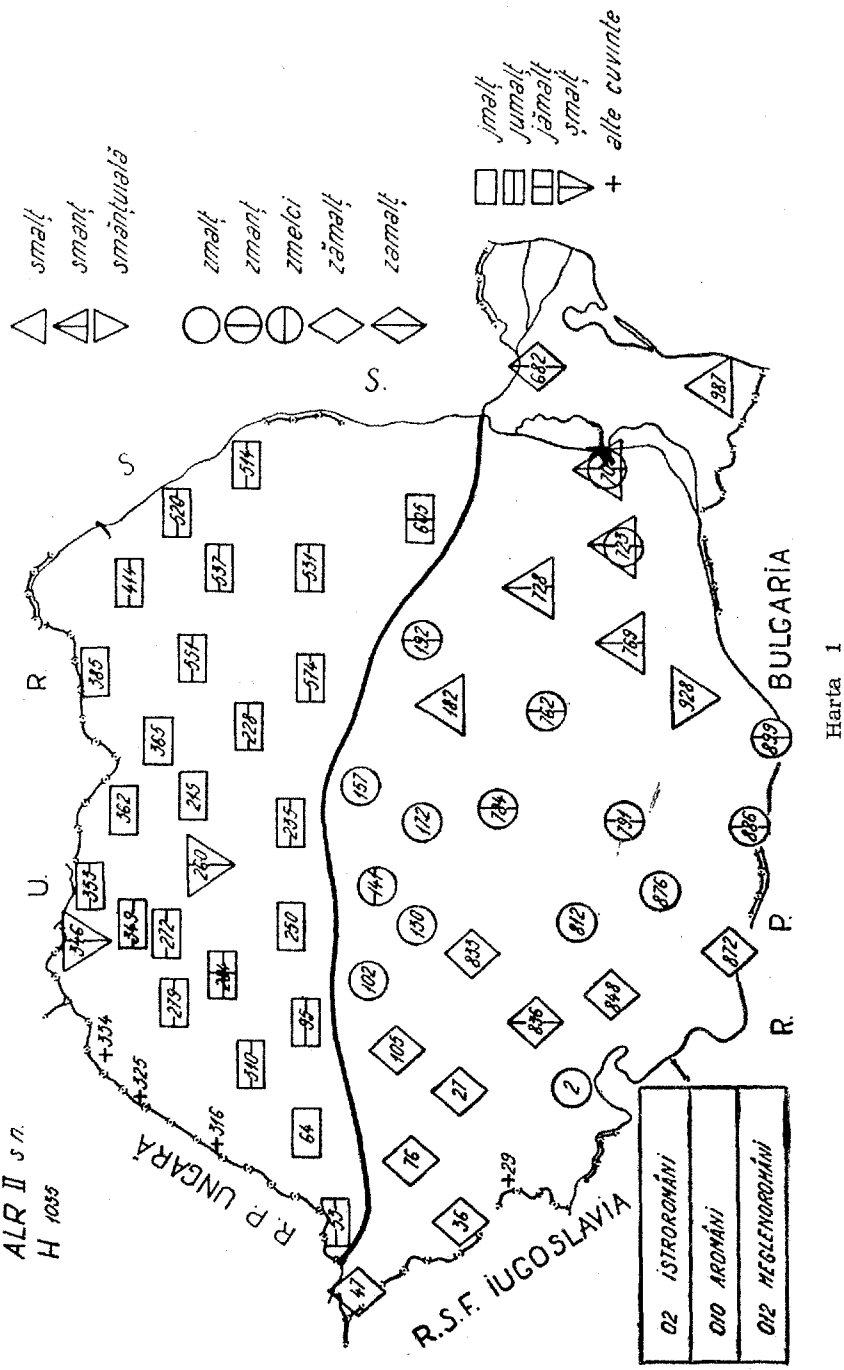
a. Propagation de *n* dans *scarlantină* (litt. *scarlatină* „scarlatine") comme dans l'ancien roumain **cănunt* (< latin *canutus* „chenu"), devenu ensuite par dissimilation *cărunt* „grisonnant", comme dans le dialectal *cimintir* (litt. *cimitir* < n. grec. *kimitirion* „cimetière"), prononciation attestée dans la même zone que *scarlantină*.

b. Différenciation de la première phase de l'articulation de *ş* en *r* dans *marşină* (litt. *maşină*, „machine"), comme dans le dialectal *coarjă* (litt. *coajă* < vieux slave *koža* „croûte, écorce"), le dialectal *arşeu* (< hongrois *ásó*) „bêche", litt. *arşic* (< turc. *aşik*) „osselet" etc.

3. Phonétismes dialectaux. La sonorisation de *s* + *m* dans *zmalț* (litt. *smalț* „émail") comme dans *zmîntînă* (litt. *smîntînă* „crème qui monte au-dessus du lait cru"), celle de *c* précédé par *n* dans *bangă* (litt. *bancă* „banc"), *şangăr* (litt. *şancăr*, „chancre"), comme dans *ognă* (litt. *ocnă* „saline"), spécifiques au sud du pays ; propagation de *n* dans *dimingeană* (litt. *damigeană*, „dame-jeanne"), comme dans *ningel* (litt. *neg(el)*, „verrue") en Moldavie etc.

4. Faits populaires, pénétrés parfois dans l'écrit : *panaramă* (litt. *panoramă* „panorama"), *recut* (litt. *recrut* „recrue"), *propietar* (litt. *proprietar*, „propriétaire"), *iventar* (litt. *inventar* „inventaire").

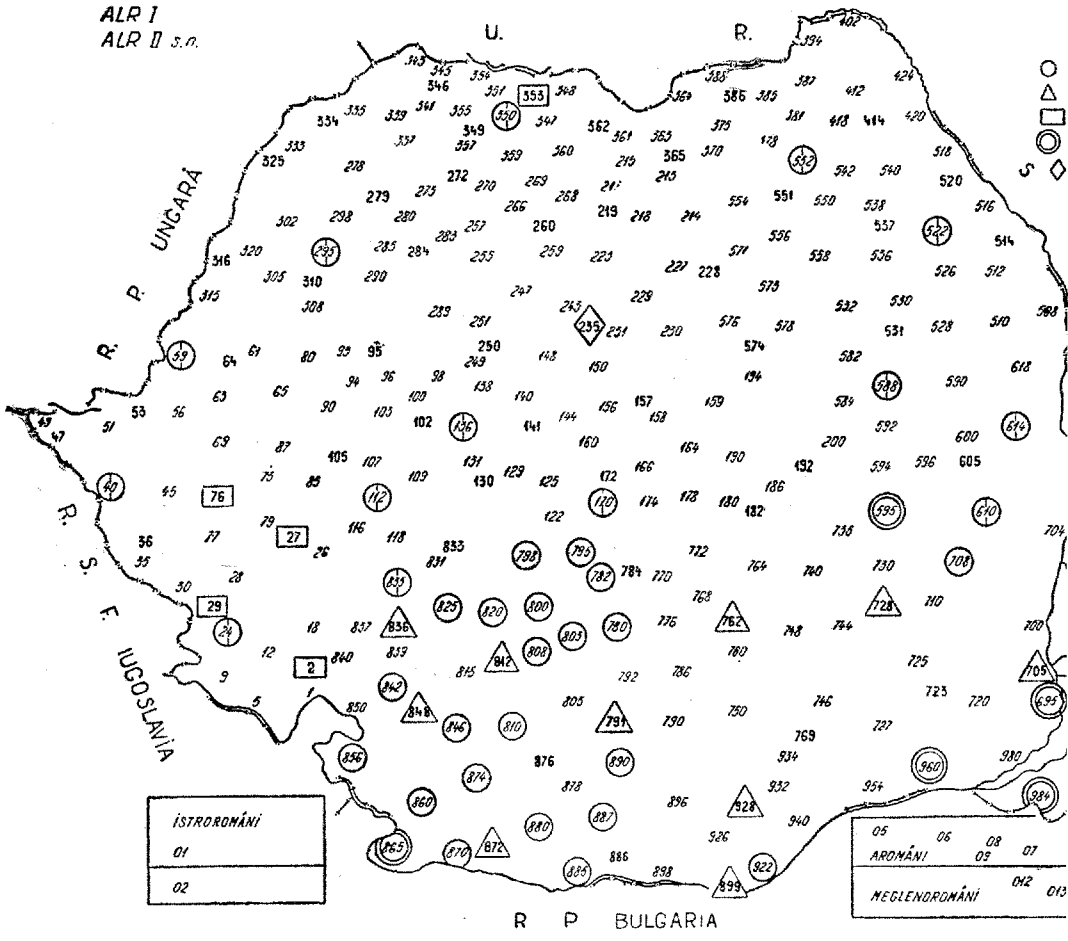
BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

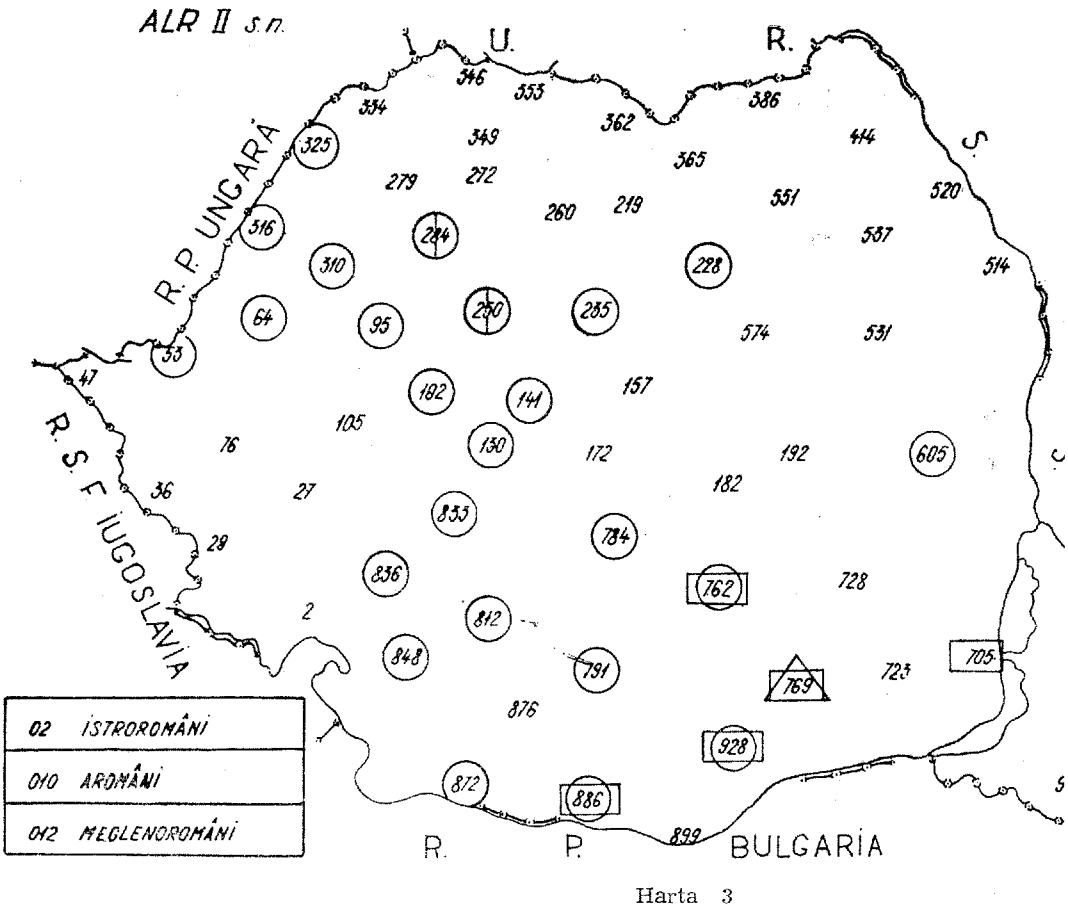
Harta 1

3 — Anuar de lingvistică, Academie

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

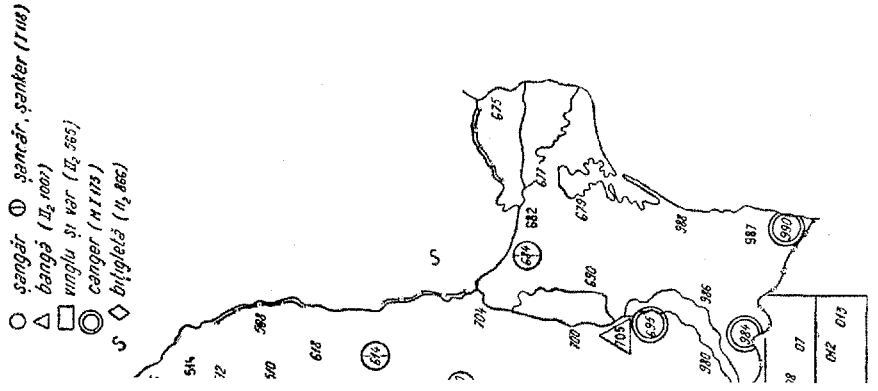

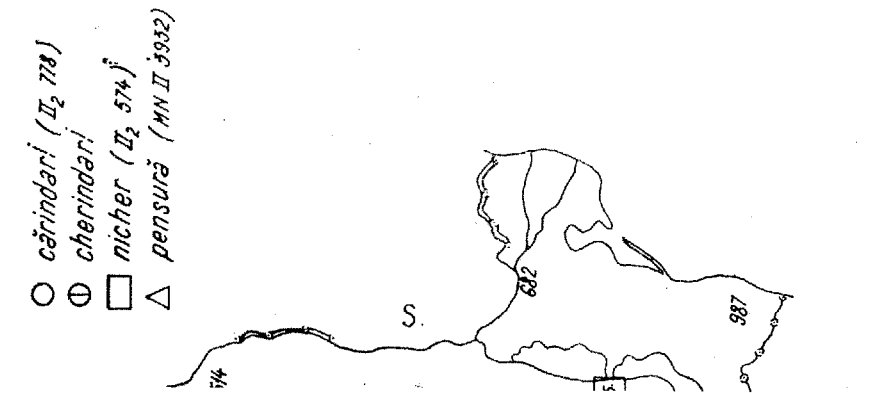
Harta 2

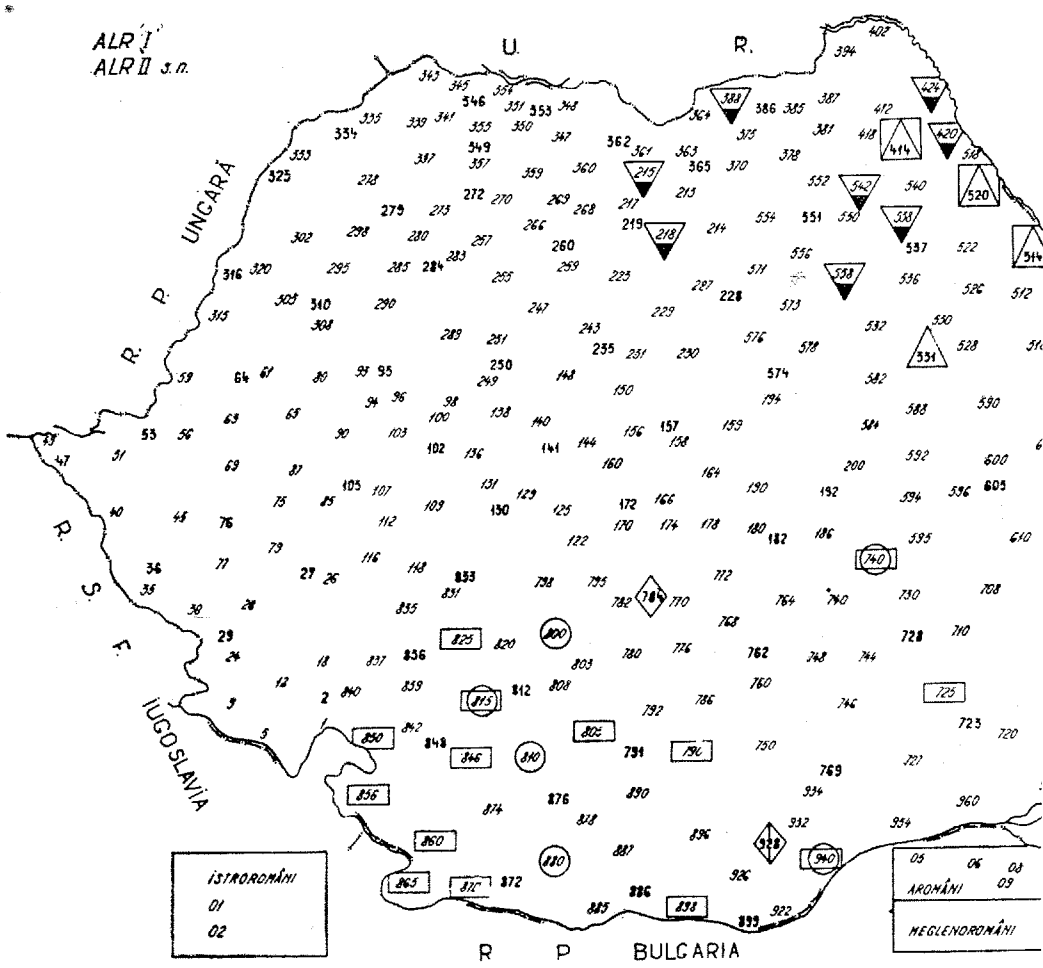
Harta 3

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

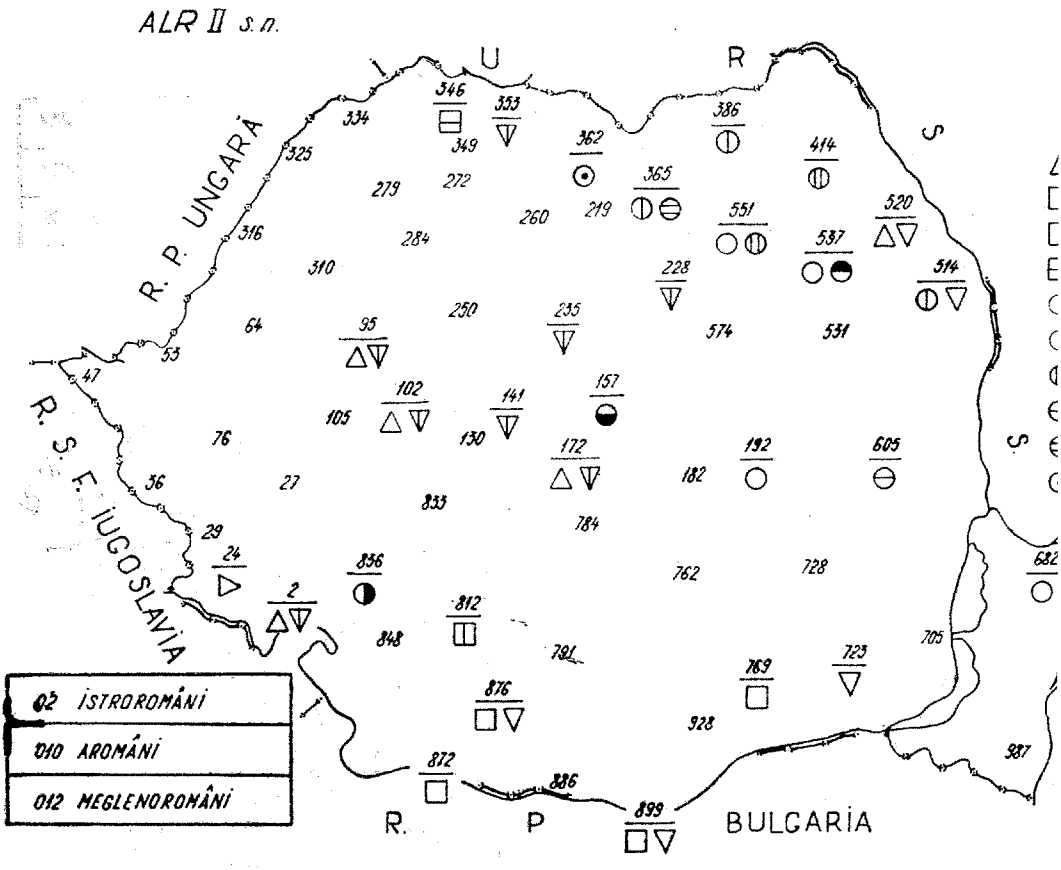

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei

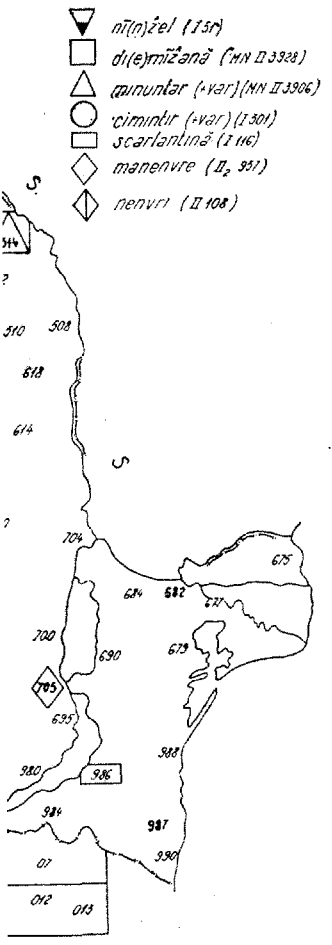

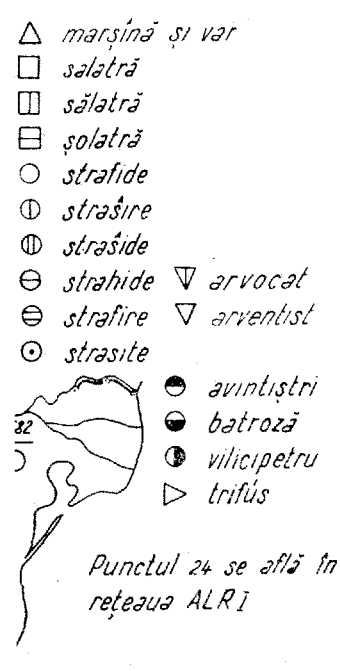
Harta 4

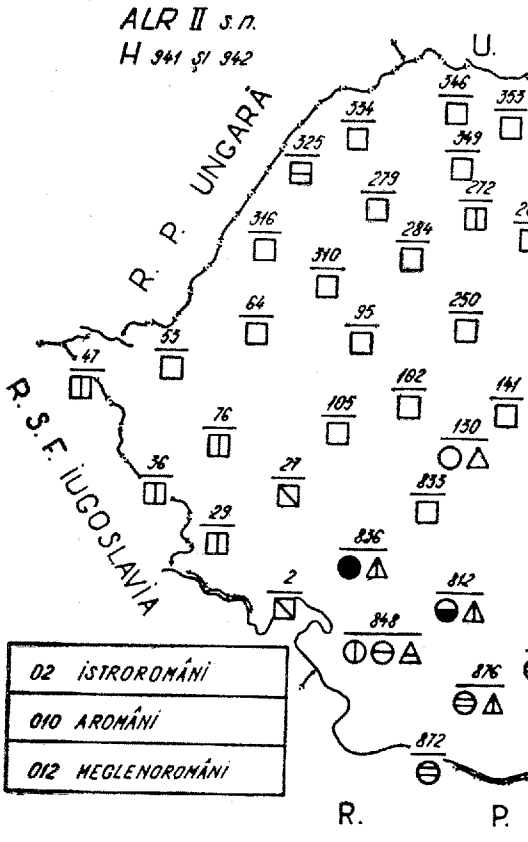
Harta 5

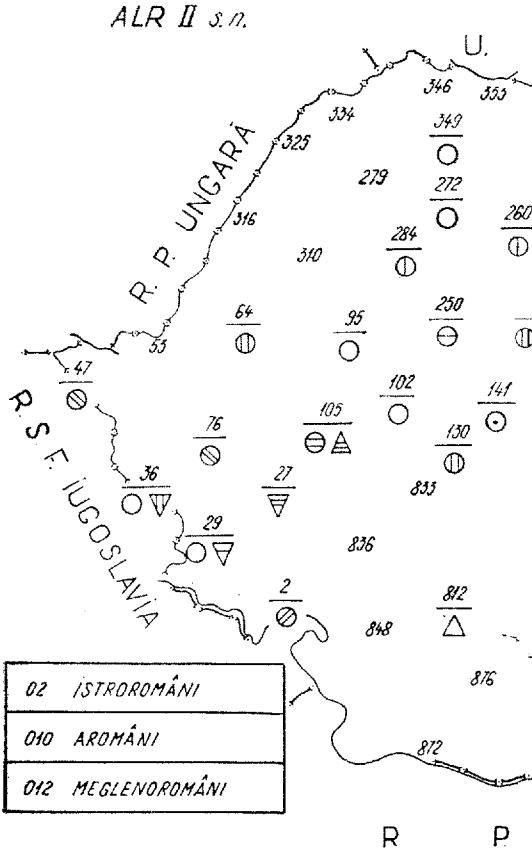
BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

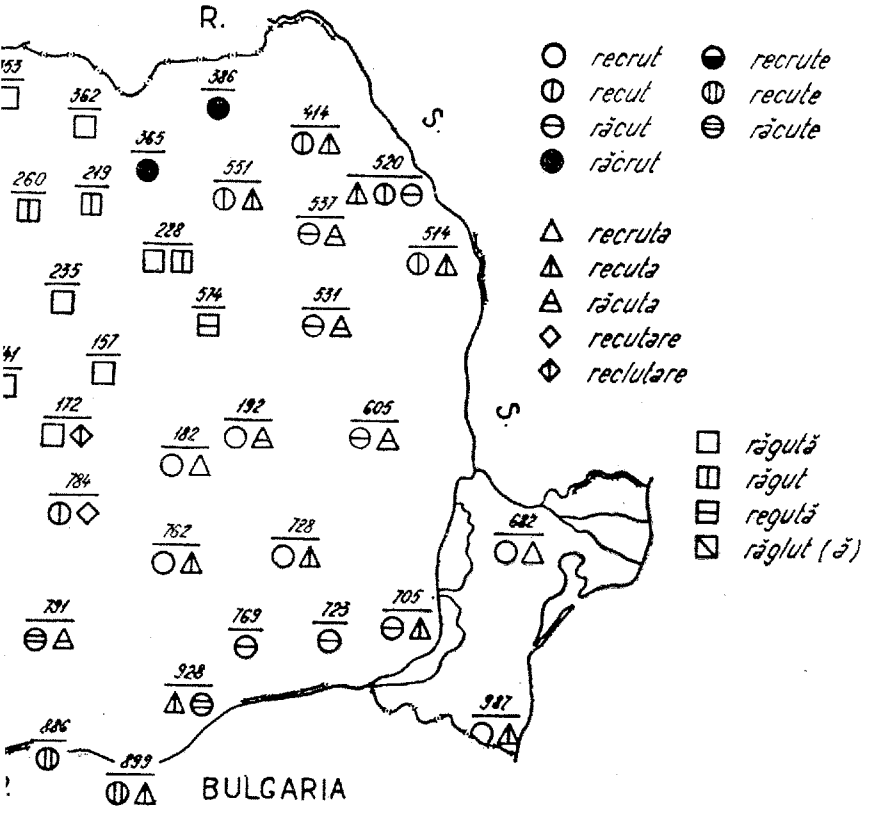

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei

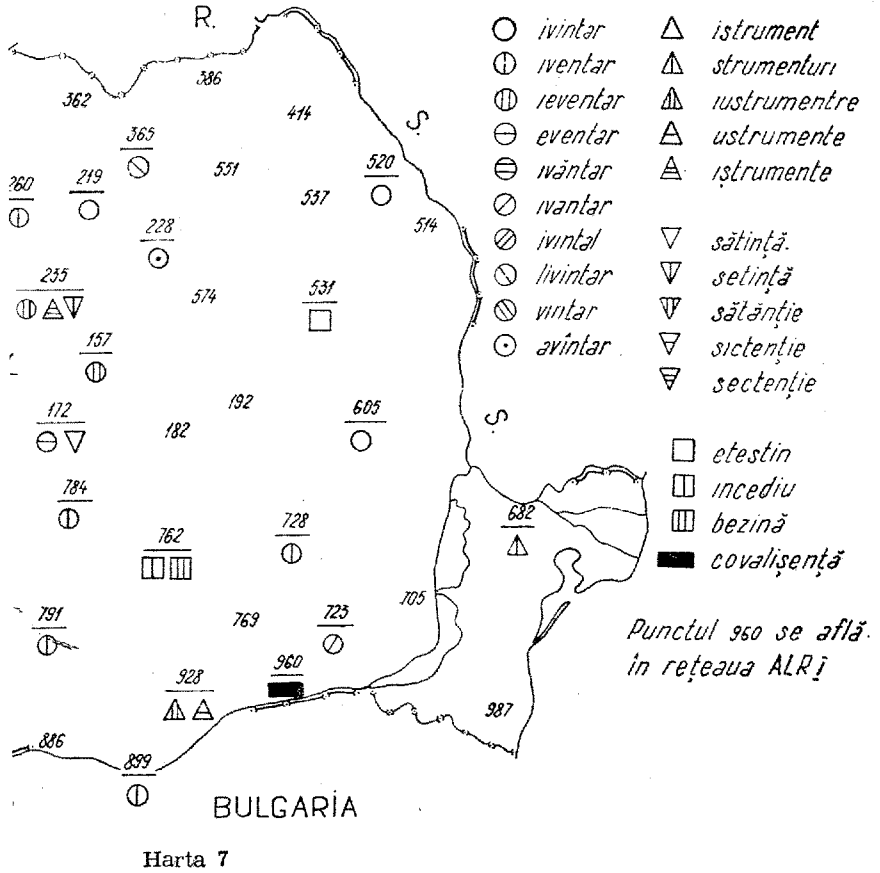

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)

Harta 6

Harta 7

BDD-A1497 © 1972 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 04:13:01 UTC)